

Tartu Riiklik ülikool
üldise ajaloo kateeder

Vene-Prantuse vahenord 1807.a. suvest
1808.a. sügiseni.

Diplomitöö

klivisalu, Rein ed. p.
ajaloo-keeleteaduskonna
ajaloo osakonna VI kursuse
mittestatsionaarne üldöpr.

Tartu 1956

Sissejuhatus.

Kogu XVIII sajandi lõpp ja XIX sajandi esime-
ne pool maailma ajaloos mõõdis Prantse
1789-1794. a. kodanliku revolutsiooni tähe all.
Kõik riigid tundsid end nii või tehti puu-
datatud olevat kodanluse võimule tulekust
Prantsmaal. Euroopa feodaalriikide valit-
sused ja valitsevad klassid tundsid paani-
list hirmu revolutsioonimeelealude levi-
mise ees väljaspool Prantsmaat piire,
mis oleks kivistavaks teinud nende võr-
mu ja privilegid; juba kapitalismiteele
asunud maad - Inglismaa ja Madal-
maad - kartsid prantse kodanluse pool-
selle kaubanduslik-tööstusliku võistluse
tekkimist maailmaturul. Sellise hirmu
ühituse kujunemisega varaja ja uue Eu-
roopa rahel on seletatav nende ühise
võitlus revolutsioonilise Prantsmaa
vastu alates 1792. aastast. Kiiresti loodud
Prantse revolutsiooniline sõjavägi, alles
varustatud uue sõjatehnikaga ja stratee-
giaga, suutis edukalt vastu pidada koo-
litatsioonijärgude rünnakule.

Kuid jakobiinide seas tekkunud lahk-
helsid võimaldasid suurkodanlusel 1794. a.
likvideerida revolutsiooni kodanlik-

-demokraatlikud saavutused ja võrre
endale võtta. Niiidest peale revolutsion-
sone Prantse sõjavägi muutus elukut-
selselks ja, astudes välja suurkodanlise
huvide eest, ei piirdunud ainult Prant-
soma piiride puhastamisega interven-
tidest, vaid laskis kaugeemale. Vabastussõ-
dadest said vallutusõjajad, inglasi eba-
Inglased.

Venemaal, analoogiliselt teiste feodaalrii-
kidega, suhtuti samuti vaenulikkult Prantse
kodanlike revolutsiooni. Seejärel Venemaa kuni
sõjanduse vahetusele oli aktiivne osavõtja Prant-
soma vastaste leeri. Juba Katariina II
mobiliseeris 60-tuhandese armeed, et seda Lääne-
Euroopasse läkitada. Samal tarul suru ajal
selle plaani nurja. Uue keiser, Paul I aegne
Venemaa sõlmis ühineda Inglismaa poolt
1798. a. organiseeritud II koalitsiooniga, mille
eesmärgiks oli likvideerida kõik Prantse
vallutused Euroopas ja taastada Prantse-
maal Bourbonide monarkia.

Uue-Prantse rahukorra muutuse tõs 1800.
aasta. 18. brimäari 1799. a. riigipöördega tuli võim
jaurde Napoleon Bonaparte, kelles Uue toar
nägi pigem revolutsiooni sümbolajat, kui selle
saavutuste eest võitlejat. Peale selle liitlased -
Inglismaa ja Austria - polnud viimasel ajal

motte üks entanud küllaldast abi, vaid olid
isegi reetlikult teinud Venemaa suhtes
Suvorovi Alpreetke ajal. Need põhjusel 1800. a.
lõpul teimus Venemaa ja Prantsusmaa lähe-
nemine. Juba sel ajal tekkis neil idee ühtselt
rünnata Inglismaad Indias, mis oli kujune-
mas Briti avaruaks. Lepiti kokku teige
sõjaooperatsioonides ja Pauli saatis Teie juba
sõjaväe.

Sellest ettevõttest, aga ka kavatsustavast Vene-
Prantsuse liidu võltsimisest tõmbas kriipim
läbi Pauli mõrvasõnu õukonna vandeselto-
laste pealt märtsis 1801. a. Peterburis. Mõrvas
õeld mängus nii troonipärija Aleksandri, kui
Inglise agentide käed. Uue kerssi võimule-
tulok muutsis Vene-Prantsuse suhted uuesti
jahedamaks. Indiaretkile saadetud kaaskate
väeüksus kutsuti tagasi. Ühtlasi taastati
Pauli poolt katkestatud diplomaatilised suht-
ted Inglismaaga ja loobuti 1800. a. detsembris.
moodustatud nr. II-st rehvastatud neutraals-
teedest, mis oli Inglismaa vastu suunatud.
Ka Inglismaa hülgas mõneks ajaks koaliti-
ivõõrõmõtted ja sõlmis Prantsusmaaga 1802. a.
märtsis Amiens'i rahu.

Rahin arutus iivõõrõks. Eluagseks kon-
suliks saanud Napoleon ei loobunud ka-
vatustest vallutada Egiptus ja Siiria

norg sealt kaudu rajada teed Indrasse. Inglismaa jätkas rajalistliku õnnestustööd Prantonsmaal. See viis Prantoni-Inglise uuele konfliktile 1803. aastal. Prantoni valitus suurus karmult maha rajalistide vandenõud ja lasti hukata Bourbonide dünastia liikme Enghien'i hertsogi, matamata sellele, et ta polnud ühendust pidanud vandenõulastega.

1805. a. õnnestus inglistel lüüa uus, III-s Prantonsmaa vastane koalitsioon, mille koosseisu kuulusid veel Austria, Napoli kuningriik ja Venemaa. Enghien'i hertsogi tapmine sai Venemaale ettekäändeks ühendumisel III-nda koalitsiooniga ja Vene-Prantoni vahelkõra uuel halvendumisel. Venemaa ja Austria sõjaväed moodustasid III-nda koalitsiooni löögijõu ja nende komplekteerimise norg 1805. a. oktoobris Nelsoni poolt antud hävitav löök Prantoni-äärpaaria laevastikule sundis Napoleonit loobuma Boulogne'i linnas koondatud ekspeditsioon-armee abil dessandi Tehtamusest Inglismaale.

Mandriklahingutes kroonis Prantoni väged 1805. a. suur edu. Paari sõrstarva lahinguga purustas Napoleon Austria väed ja andis Ingera löögi venelastele. Ent Austerlitz all näitas Napoleon oma strateegia kumsti üleolekut ja saavutas ajalees ühe hiilgavamaist

võitlustest Venie-Austria ühendatud armeel üle. Faktiliselt algas seega III koalitsiooni liinia saamine. Austria algusmõtted detsembris 1805.a. Presburgi rahu sõlmimise, kuid Venemaa haudus neel neuvastimõtted ja sai järgmisel aastal loodud IV koalitsiooni hõnguks.

Käesoleva diplomatio ülesandeks on anda ülevaade Prantusmaa ja IV koalitsiooni vahelise võitlusest, Tšisti rahu sõlmimisest, rahvusvahelistest suhetest ning Venie-Prantuse vahel korast ajavahemikus Tšistist kuni Erfurdist ja Prantuse-Venie vahel korast 1808.a. riigis. Autor on püüdnud kättesaadava kirjanduse põhjal esle tõsta Venie-Prantuse liidu tekkmise põhjused, liidu iseloomu ja lahkkheltsid, mis juba nometatud ajavahemiku käsitluse järgi arustades varem või hiljem teevad sõja mõlema riigi vahel paratamatuks.

Töö kirjutanisel autor on aluseks võtnud marksi-liku metodoloogja põhimõtted. Kuigi marksi-ismi-entsismi klassikud pole antud teemal spetsiaalset teost kirjutanud, soal-davad nende tööd näitustlike märkuri, mida käesolevas diplomatiois on püütud ära koostada.

Mis puutub allkamatujaldene, siis nende osa käesoleva töö kirjutanisel tuleb esle esile tõsta. Kuid neisse on suhtutud ja tuleb

suhtuda kriitikaga. Näiteks Napoleoni me-
nuaarides on krooniliseks nähtuseks, et
on piiratud õigustada igat keegi ettevõtet,
kõik lahingud on näidatud Napoleoni või-
tudena. Diplomaatilises kirjanduses pöör-
tab silma petlik, väline sõprus Venemaa
ja Prantsusmaa vahel. Sellele viitab tuleb
mürgata alles Förseri lahkelõid.

Kodanlike autorite, nende hulgas täht-
sam A. Vandal, teostes on tugevad isiku-
kultuuri motiivid. Eredaks näiteks on A. Van-
dal'i Teos „Harmonie u Aukooangp i“, milles
on ilustatud mõlema keegi, eriti aga Na-
poleoni osa ajaloo, kuna inimkonna, rah-
va osa on vähendatud või hoopis eetatud.
Väga vähe on pööratud tähelepanu majan-
duskirjandusele. Kuid vaatamata pöördus-
tele armavad kodanlikud autorid (käs-
lema töö suhtes eriti alulne Vandal) väär-
tuskliku faktilist materjali. Seda on piir-
tud teie maksimumaalselt ära kasutada.
Kõndlalt on autor võinud teetuda Nõu
koegade ajalelaste, eriti akadeemik Tar-
ke teostele, kelle käsitlus on näetud
eeskujuks paljudes kirjandustes antud
diplomaatias.

Kahetsusega on autor summitud mär-
ksma, et J. R. ü Pearamatukogust oleval

gröbjurtt pale ta una töis saanud kasitada
E. Tarle teost „Коммунистическая Доктрина“,
samuti koguteost „Очерки коммунистической теории
и русской революции“ ja Prantome kodan-
liku ajalehes A. Sorel'i töid „Европа и
французская революция“, mis käesolevale
diplomitööle oleks kindlasti kasuks tulnud.

I peatükk

Prantonsmaa võitlus IV koalitsiooniga

1805. aasta oli näidanud noore prantose kapitalismi elujõulust võitluses oma vaenlastega Euroopa mandril, oli taonud talle hiilgavate võite lahingute iganemud fedaal-absolutistlike riikidega.

Paras, et nüüd, mil Austria ja Vene sõjaväed olid löödud Austerlitzis juures ja Inglismaa jäi ilma oma liitlastest, pole Prantose areneva kodanlise maadevallutusihale enam piiripanejaid. Austria sõlmis rahu Prantonsmaaga, ega suutnud kaua saadud loogist torbuda. Venemaa esindaja, riiginõunik Dubro, nemitas rahubäbirääkimistega, kuid lõpuks 8. (20.) juulil 1806. a. kirjutas Pariisis alla ka Vene-Prantose rahuaktidele. Isegi Inglismaa saatis oma esindaja Pariisi, et aru pidada välisminister Talleyrand'iga rahu tingimustele Inglismaa ja Prantonsmaa vahel. Kapitaalidele Prantonsmaa soodus positsioon kirjutas endast jälle, ja veel suuremat hädaohitu Inglisele, kui varem.

Nüüguine on rahvusvaheline olukord Euroopas enne IV koalitsiooni tekkimist. Kuidas sai selles olukorras võimalikuks me, arvult neljanda Prantonsmaa-vastase koalitsiooni tekkimine?

Venemaal olid revanšismõtted, et kätte maksta

häbittava kastreest Austerlitzil all. Tšerks, liikus kuulust, et Napoleon tahab taastada Poola riiki. See oleks tähendanud Venemaale Poola jagamisel saadud maa-alade kaotamist. Kolmandaks, et Naja lõpuks siiski selle revolutsiooni sünnituse - kodanliku Prantsusmaa-võimustatuse piirata. Need asjaolud sundisid Venemaad „jah“ sõna ütlemata, kui oli küsimuse all võitluse jätkamine Prantsusmaa vastu ja Pariisi lepingu ratifitseerimisest keelduma.

Prantsusmaa lootes ühendada Saksa riigikesed oma võimude alla. Selle ajas nurja Napoleon, moodustades Keisri Liidu. Tšerks, 25. XII 1805.a. Napoleoni ja Prantsi diplomaadi Haugwitz'i vahel oli sõlmitud Schönbrunn'i leping, mille alusel riigipiirid õigendamise huvides lepitati kokku, et Prantsi loovutab mõningad maa-alad ja peab vastutasuks saama Hannoveri kuurvürstkonna, mille prantslased olid hiljuti vallutanud Inglantelt. Kuid Talleyrand võttis läbirääkimistel Inglise esindaja sellele, et Prantsusmaa võib Hannoveri ka sama kergesti Prantsilt ära võtta ja Inglismaale tagasi anda, kui see on kasuks rahule Prantsusmaa ja Inglismaa vahel. Kolmandaks, Poola riigi taastamisel oleks Prantsi analoogiliselt Venemaaga kaotanud Poola jagamisel saadud alad. Lisaks sellele Prantsi mõisnikud vägtsid Napoleoni võimu näol ohtu pärisõiguskelle sulutule; Prantsi kodanlus kartis, et Napoleon

peab silmas armet Prantose kodanluse huve. Seejärel nad siidustasid kuningat ja ta ministrid, eriti slaugwitzi, Prantose sõjaväekuses, Napoleoni ees lõivutamises ja nõudsid sõjakuulutamist Prantonsmaale; sellepärast juba peaseisus varalõuetsundose asetatud Preisimaa otsustas loobuda neutraliteedist ja pöördus Nime taart peale abypalvega. Aleksander I lubaski abi, kui tekitab Presi. Prantose sõda.

Läbirääkimised vahel Inglismaa ja Prantsusmaa vahel katkestas samuti pea, seoses Inglise peaminister Fox'i surmaga, kelle kabinet ei hellitanud loetus mõlema riigi vaheliste vastualude lahendamisest rahulikkul teel. Inglismaa lubas Venemaale ja Preisile 6 miljonit naelsterlingit laenu ja ehutas võitlusele Prantsusmaa vastu.

Ilves teistega leidis ka Rootsi paraja aja olevat oma valdusi Põhja-Saksas laiendada ja ilunes koalitsioonija.

1806.a. septembris on IV koalitsioon väljakujunemine ja selle koosseisu kuuluvad: Inglismaa, Venemaa, Preis ja Rootsi.

Sõjategevus Prantonsmaa ja IV koalitsiooni vahel näis kõne alla tulla ainult mandel, kuna meredel valitses jagamatult Inglismaa, kelle laevastiku absoluutne ülekaal ilmestus eriti Trafalgaris merelahingus 1805.a. Peale Trafalgarit ei Prantonsmaal veel armet

19 liinilaeva, kusjuures Inglise liinilaevade arv samal ajal oli 250.¹⁾ Seega struutar sõjategevus peidi Formuuna maavägede vahel. Prantsaarte vallutamise ei saanud lähemas tulevikus tulla Napoleoni arvetele. IV koalitsiooni maavägede põhikontingendis moodustasid prantslased ja vene- lased. Inglismaa piirdus ainult materiaalse tugevusega. Läästes oma elavjõudu, kartes ta võo- raste käte ja võõra mere hirmuga oma kodan- like huve. Mõelma - nii Prantsus kui Vene sõjaväega oli prantslastel juba varem kokkupär- ked olnud ja selge oli Napoleoni ka see, et vastel- damatult võrsum on venelaste vastupanu, mis pole kindel, kes võidab viimase lahingu.

Esimiseks IV koalitsiooni liikmeks, kellega prants- lastel tuli sõjelda, arutus Prantsusmaa. Napoleon ei piirdunud seniste vallutustega Austria arvel, ega Rooma Liidu koostisega, vaid müeldes oma mõjusfääri laendamisele Sakramaal, keondas juba 1806. a. suvel Rooma kallastele ja vastloo- dud Rooma Liidu riikidesse Prantsuse sõjaväe, arvult ligi 200.000 meest.²⁾

Järele andes apantsiionile, mille eesotsas seisid kuninganna Luise, kuningliku prints Ludvig ja minister Hardenberg, struutar kundi- gas Friedrich-Wilhelm III alul Napoleoni sel- gitust pärida, mida see Prantsus suhtes karatsel

1) Морозов, Меморанд Аннуи, lk. 294

2) Платов, Становление, lk. 127

ette võtta. Pariisist ei tulnud selle peale
mugast vastust. Süis eristas Friedrich-Wilhelm III
Napoleonile 1. oktoobril 1806.a. suurejoonulise
ultimaatumi, milles juba nähti, et Prantsuse
sõjaväed taganeksid Reini taha, loobuksid
kõrgest Saksa aladest, sealjuures ka protekto-
raadist Reini Liidu üle!¹⁾

Selliste nõudmistega eritamine ärritas Prant-
suse valdust ja Napoleoni. Näejuhile, kes ei
hajunud ainult ise ultimaatumest eritama,
võrdus Prssi kuninga teguviis Naerukonda
heitmisega. Saanud 7. oktoobril 1806.a. Bam-
bergis (Saksamaal) Prssi ultimaatumid, pöördus
Napoleon sõjaväe peale ja kõneles sõjakorvast,
mis kostab Berliinist, rõhutades seda, et tema
ja sõjavägi olivat loetnud rahuaja saabumist,
kuid nüüd on sõda paratamatu!²⁾
See esinemine ei Napoleonil tavatse dema-
gogiline samm, millega ta viis oma vallu-
tusplaane sõdurite eest. Käesoleval juulil ei
Prssi oma käitumisega seda teataval mää-
ral muudugi Ergustanud.

Järgmisel päeval, 8. oktoobril, andis Napoleon
sõjaväele käsu ületada Saksimaa piir, kelle
Prssi ei peol sumdiviisil oma liitlaseks Tõn-
mannid.

Et näista edasist sõjasündmuste käiku ning

1) Memopuer XIX beka, 1. k., lk. 102

2) Napoleon, Ich der Kaiser, II B., lk. 11

sõja tulemust, on vähe sellest, kui edu näit
kastuse puhul viidatakse ainult ühe või
teise riigi armee suuruse ja väejuhtide osa-
vuse peale. Põhjuseid tuleb otsida palju sügä-
ramalt: riigi ühiskondlik-majanduslikust
korraldusest. Millised erinevused olid selles
suhtes Preisimaa ja Prantoomaa vahel?

Kõigepealt, Preisid olid Prantoomaast terve
ajaloohise ajastu võrra maha jäänud. Prant-
oomaamal olid valitsev kapitalistlik majandus-
lik baas ja sellele vastav pealiskõhnus, Preis-
maamal endiselt feodaalne. Prantooma sõdur
olid isiklikult vaba, karmit, kuid õiglase dist-
sipliini all ja tal olid kõik teed lahti
ka alvitseri auastmest. Preisid sõdur olid
pärast, mille suhtes nii eraldis, kui sõja-
vões vähemagi ekrimuse puhul rakendati
kehalist karistust; alvitseri-pagunite kand-
mine olid ainult aadlike eesõiguseks, kel
tõhtis pehmed mingid Teadmisid ega oskust
sõjapidamises. Tähtsaval riigi ühiskondlik-
majanduslikust korraldusest olid ka Preisid
sõjaväe organisatsiooniline külg, melvastus,
strateegia ja taktika iganevad. Põhiliselt
olid Preisid sõjavägi rannadugune, kui 50. a.
tagasi Friedrieh II ajal. Akadeemik Talle
kirjutab Preisid-Prantooma sõja kohta tähe-
tähtsusega järgmiselt: „Siin põrkasid kokku

kaks retsiaal-majanduslikku korda, kaks riiklikku korda, kaks retsiaalrete süsteemide erinevusest loigatud sõjatektikat ja kaks sõjalist organisatsiooni." 1)

Selle asemel, et olukorda kainelt analüüsida ja sellest õiget järeldust teha, astus Prussi valitours ja sõjaväe juhtkond kergemeelse teele. Hoobeldi Prussi sõjalise tugevusega Friedrich II ajal, mil tuli üheaegselt sõjelda Austria, Prantsusmaa ja Venemaa vastu. Mõks ei peaks Prussi suutma neid, kui Prantsusmaa ol üksinda, teda purustada?

Tegelikkult 1806. a. osutus, et Prussi ei sõdimud mitte üksi Prantsusmaaga, vaid Prantours juba küllaltki suure rüpevõimuga - äsja vallutatud Itaalia ja Saksa maa-alad ei annud sugugi mitte vähe ressursse Prantsusmaale tema sõdades. Prussi peamise liitlase Venemaa sõjaväed aga polnud üheks võitluseks veel valmis.

Arvuliselt olid Prussi ja Prantours armeed sõja algul peaaegu ühesuurused: prantslasi umbes 175 - 180.000, prantslasi 195.000 ümber. 2) Armeed juhtkond aga ol prantslastel vasteldamatult parem. Napoleon ja ta marssalid olid kogunud sõjamehed. Prussi armees ol võimalik kõrge-maid arantmeid saada ainult ranga-eas - 60 - 70 aastast, seepärast kaenes ka armee

1) Шаповалов, Меморандум, стр. 129

2) Самойлов

julitkond meestest, kellel aeg oleks ammu
olnud juba eriu minna. Kogu armee juht-
kond, seal hulgas ka ülemjuhataja Braun-
schweig'i hertsog, parutas selma ainult oma
andetusega sõjakunstis. Brandt moodustas
vast ainult tulevane sõjaväe reformaatore
Scharnhorst, kuid tema mõjult Prussia armee
juhtimisele ei saa sel ajal veel juttu olla!)

Esimene lahing preislaste ja prantslaste vahel
toimus 9. okt. 1806. a. Schleitz'i juures. Preislaste
parvatsi tagasi ja nad kaotasid mõnitsada
haavatut ning surmut. Järgmisel päeval to-
mus teisele kokkupõrge Saalfeldi linnas
juures, mis arub Elbe laajale Saale ääres
umbes 40 km edelapool Jenat. Preislaste
poolt juhatas siin lahingut üks peamisi
sõja ministerid - prints Ludwig, kes ise
langes prantslaste täiesti ohvraks. Preislaste
avaldasid rüüa vastupanu, kuid löödi põge-
nema prantslaste ülekaalukate jõudude
poolt ja kaotasid umbes 1800 meest van-
gide, surmut ja haavatutena.

Juba need kaks esimest kokkupõrget olid
näidanud täiesti jõudude valekorra. Ilmu-
seas on akadeemik Tarle ja Saksa ajalooslane
Mehring üksiterest erinevalt komanud preis-
laste vastupanu Saalfeldi juures. Viimase

---

1) Меллер, Очерки по истории войны, стр. 150

arvates preislased ja sakslased avaldavad nõrka vastupanu.¹⁾ Tuleb nõustuda akadeemik Tarle siionkohaga, et preislased põgenesid alles peale võsa võitlust,²⁾ sest preislaste võitlustud polnud veel kõrkuma löönud. Erandis võrsid moodustada ainult sakslased, kellele sõda liidus Prusiaga polnud populaarne.

Nõmetatud kaks esimest lahingut, mis moodustasid nõ. Prusi-Prantse sõja avamängu, külvasid Prusiat peakorterisse paantlist hirmu. Otsustati taganeda uutele sebratele positsioonidele, seni aga vältida rüüstuseid kokkupõrked vaenlasega. Selleks kulus 2-3 päeva.

Vahupeal olis ka Austria künne kummi jada-des sõjasündmusi jälgitud ja olis teigi ähvardava vaatluskorpuse läkitanud sõjatandri lähedusse Böömimaale.³⁾ Austria eesmärk olis eedata parajat aega, et määgaga sekka liüia Prusiat poolil ja sellega kätte maksta Napoleonile Austerlitz'i liüasaamise nõng Presburgi häbitavate rahutõngimuste eest. Jena-Auerstädt'i katastroof sundis Austriaat nendest kavatsustest loobuma.

Veel enne Jena-Auerstädt'i lahinguid - 12. okt. saatis Napoleon Prusiat kuningale kirja, milles soovitas Friedrich-Holhelm II järele mäelda ja

---

1) Меллер, Орекен во время войны, lk. 152

2) Меллер, Наполеон, lk. 131

3) Бангау, Наполеон и Аустерлиц, lk. 12

rahu silmida. Napoleon rõhutas, et praegu on veel viimane aeg silmida õiglast rahu, kuid juba ühe kuu pärast peame läbirääkimust hoopis teistsugusel alusel, see tähendab kui võitja nõrdelega; pole mõtet sõjaks kahe maa vahel, kelle kaubandus, tööstus ja poliitika pole vastessele vaenulokud.¹⁾

Nähtavasti oli Napoleoni plaan Prinsiga rahu silmida, teda rahulepinguga pool-va- ralle Inglismaadest asetada ja kaitsta bar- jäärina võitluses Nemeua vastu. Kuid eton- tarvat lahingut Napoleoni kiril et vältumid. See Formus 14. okt. 1806. a. Preislaste peajõud olid perrtraont nose vätnud Auerstädti; juu- res Braunschweigit hertogit juhatusel. Ka kunu- gas ise oli seal. Nende vastu võitles Prant- onse marssal Davoust' korpus, arvult pea- aegu pool väiksem, kuid saavutas võidu. Preisit armee purustati ja itlenijuhataja Braun- schweigit hertog ise sai surmavalt haavata. Samal ajal paarikümmeid kilomeetrit eemal, Jena all sat hävingu esaltseks Jene Preisit armee värsit Flshenlohe juhatusel. Prantone armeed juhatas Jena all Napoleon ise.²⁾

Nimetatud lahingud olid Preisile täveli- kuks katastroofiks. Kaotused olid suured - kuni 40.000 tapetut, haavatut ja sõjavangi -

1) Napoleon, Jch der Kaiser, II B., lk. 27-30

2) Шаповал, Наполеон, lk. 132

ja peale selle kogu ülejäänud armee al-
desorganiseeritud. sõja algusest al möödu-
nud ainult 6 päeva, aga juba al Prussia
selgusog murtud. Prantslased et kohunud
enam kusagil prusslaste organiseeritud vastu-
panu. Friedrich Suure ajast pärinev Prussia
armee kuulsuse orel al porise talletud.
Marx ja Engels kirjutavad: „... küllalt al kao-
tusest Jena juures, et prusslased alks kompro-
miteeritud, ja prantslased uuesti kõrkjal
tumistatud Euroopa parimateks sõduriteks...“¹⁾

Prantslased, jätkates paaniliselt põgenevate
Prussia armee jäänuste jälitamist, liikusid edasi
Prussia südame — Berliini peale ja vallu-
tasid nagu mööda mitmes peaaegu mitte
mingsugust vastupanu avaldavaid Prussia
kindlusi. 27. okt. saabus Napoleon Berliini
ja talle anti pööduksult üle loma võtmed.
Prusslased pidid vaherahu paluma. Fried-
rich-Holhelm III al juba varem esitanud
kaks vaherahu ettepanekut (15. okt. ja 18. okt.),
kuid alles nüüd lõpuks Napoleoni loal arustid
Prussia ja Prantse esindajad välja teetama
lepingut. Leping kirjutati alla 16. nov. 1806.a.
Kuna vaherahu tingimused alid Prussia väga
rasked ja venelased alid Inglismaa õhutusel
Prussia piirle rmmund, keeldus Friedrich-

1) Маркс, К. Френц, Кор. Т. X, lk. 611

Wilhelm III rahesahulepingu ratifitseerumiseks.

21. novembril kirjutas Napoleon Berliinis alla oma kuulsa Berliini dekreedile, mis oli otseselt Inglismaa vastane ja nägi ette igasuguse suhtlemise katkestamise ühelt poolt Euroopa mandrit ja teiselt poolt Briti saarte ning Briti avarmaade vahel. Inglismaa ja Prantsusmaa vahelised oli oma teatavuse kõrgpunktis saavutanud. Võtlus käis elu ja surma peale. Rahueelnud lesta, sest kaks kapitalistlikku maad olid astunud otsustavasse võitlusstaadiumis. Isekeha pärast turgudel. Seejärel mitte üks Euroopa, vaid ka Ameerika edasist majanduselu ja poliitikat ei saa mõista, kui ei arvestata kontinentaalkokaadiga.¹⁾

Dekreet tehti teatavaks kõigile Prantsusmaast sõltuvatele riikidele, kes olid ühtlasi kolustatud dekreedis paragrahvidele alluma ja neist kiiresti jädama. Kuid Prantsusmaa senistest vallutustest oli vähe, et Inglismaad täielikult sooleerida. Selleks oli vajalik veel kogu ülejäänud Euroopa allutamise Prantsuse ülemvõimule. Ja seda peabki Napoleon silmas oma edaspidistes võitlusplaantes.

Prantsuse väed jätkasid seni vallutamata Läänemere-äärsete Preis'i linnade alistamist ja tegid ettevalmistusi selleks, et uus sõda

¹⁾ Thapae, Napoleon, lk. 136

venelastega. Püües kuningas koos Eukonna ja valitusega põgenes Meemelse - Preisimaa kõrge põhjapoolsemasse soopit. Engelst sõnade järgi nad müüd alles hakkasid aru saama, et vabariik Prantoni talurahva poegid ei saa võita talupoegade-pärisorjade abil, et talupoeg on ka inimene!¹⁾

Novembris 1806.a. Prantoni väed astusid Poola põnnale: 4. novembril vallutati Poznan, 28. novembril Varssavi. Poola aadel ja kodanlus oma enamuses nägid Napoleoni Poola riigi taastajat, mis XVIII sajandi lõpul oli jagatud Prussia, Austria ja Venemaa vahel. Tegelikult Poola taastamise plaan polnud mitte Napoleoni mingist erilisest sympaatiasist poolakate vastu erile kutsutud, vaid eesmärgist kaitsta poolakaid, Poola materiaalsed ressursid ja soodsaat geograafilist asendit võitluses Venemaa vastu. Kõik see oli siin kõvalise tähtsusega.

19. detsembril jõudis Napoleon Varssavisse oma vägede juurde ja siit algasid esimesed kokkupõrked venelastega. Vene armee suurus oli umbes 100.000 meest ja see jagunes kaheks korpuseks kindralite Bennigseni ja Buxhövdenti juhatusel ning rangastunud feldmarssal Kamenski ülemjuhatusel.

---

1) МАРКЕЛ. И. Очерки, Кор. Т. XVI н. II, стр. 244

Peale Prismaa purustamist olid Prantse diplomaatra kõik järpingutused suunatud sellele, et Venemaad isoleerida ja Tema vastu vaenu õhutada teistes riikides. Sellele teele piüiti tõmmata Austria, kuid see ei anna jaatavat ega estarat vastust, Prismaad, kuid see otsustas jääda Venemaa liitlaseks. Poolakad ulatasid ise käe Napoleonile, kuid suurt kasu neist ei saadud. Lõpuks Napoleon pöördus meel türklaste poole ja saatis novembris 1806.a. kindral Sébastiani Konstantinoopolisse ülesandega äratada sultan Selim III -s vaenu Venemaa vastu. Napoleon läheb isegi nii kaugele, et laseb koostada türgi- ja araabia-keelse üleskutse levitamiseks sultanit alamate hulgas, milles näidatakse venelast kui islami usu lepitamatuid vaenlasi.¹⁾ Selle kõrge tulemuseks olis Vene-Türgi sõda 1806.-1812.a. 1805.aastast alates olis Venemaa sõjajalal meel Iraaniga ja šahh leidis taetust Prantsmomaalt. 1806.a. sügisel tekkis olukord, et IV koalitsiooni liige, Venemaa, pidi peaegu ühe sõdema kolmel rindel; liitlaste taetust tuleb lugeda vähe tähtsaks.

Venelaste esimene tõsine lahing prantslastega leidis 26. detsembril 1806.a. Pultuskis juures Narevi jõe ääres. Kumbki pool ei saavutanud

1) Bangard, Napoleon u Auekeuegr I, Tom I, lk. 13-15

Tegehrkult ülekaalu, kuid mõitjaks pöörasid end mõlemad. Vaatamata sellele ol lahing suure tähtsusega. Prantslased kogesid, et nüüdsest peale tuleb sõjda hea vana vartasega, kelle võitlusmoraal polnud sugugi lõpetuskult langemud, vaatamata kaotusele Austerlitz all aasta tagasi. Napoleon needis Pöelamaad, selle „viendat stihsat“ – pari, ja ol sunnitud sõjaväe talvekorteritesse paigutama¹⁾. Vahepeal mõlemad pooled tävendarvad oma vägesid uute jõududega ja valmistavad sõnstaraks mõitluseks.

Jaanuaris 1807.a. venelased alustasid uut, astamatut pealetungi, mis jõudis kulmnätskonspunktile veebruaril alul. 8. veebr. 1807.a. Toimus Preusseli-Lylau juures üks oma aja versemard lahingud. Mõlemad pooled kaotasid tuhanded sõdureid ja olitsere langenute ja haavatutena, kuid lahingu tulemus ol jälle viigiline. Napoleonit mõitmatuse areal langes. Ol Toimunud esimene lahing, mida ta ol vastanud (Pultusk juures juhatas prantslari marmel Lannes). Uuesti paigutasid mõlemad pooled oma sõjaväe talvekorteritesse ja koondasid loovägesid. Napoleon teeb veel kord katset Prusiga liitu sõlmida ja Prusimaast moodustada poulverriik Prantsusmaa ja Venemaa vaheli, kuid Friedrich-Wilhelm III loobus sellest ettepanekust Aleksander I nõudel, Selle aremel sõlmiti 26. apr. 1807.a.

¹⁾ Оккуп, Ленинград СССР, lk. 150

Prussi ja Venemaa vahel Bartensteini leping, milles mõlemad pooled täotasid mitte enne kelva käest panna, kui prantslased on Reini taha passatud.¹⁾

1807. a. veebruarist kuni maikuni pele sõjategevust, väljaarvatud Prussi kindluse Danzigi piiramine Prantsuse marssal Lefêvre'i juhatusel. Danzig alistus 26. mail ja soaldas prantslaste õnneks suurel hulgal igasugust sõjavarustust. Mõlemate poolte armeede olukord talvel polnud just hiilgar: ei puudus toiduaineid, rõivastus ja korterolud olid halvad. Napoleon ise kirjutas oma vennale, Napoli kunnigale Josephi'le kurdab: „Me seisame siin keset lund ja soppa, ilma veinita, ilma viinata, ilma leivata, elame ainult kartulest ja lihast...“²⁾ Vene armee seound ei meelgi halvem. Abi polnud kusagilt lesta. Isegi Inglismaa muutus ohusaks materiaalse toetuse andmisel.

Mõlemad pooled jälle võitlusvalmis. Isegi Aleksander I isiklikult ei ilmunud oma sõjaväe juurde, et jälgida otsustavaid võitlusi. Täepoolt, sügisestis ja talvestis võitlustes ei jäänud võitja pool väljasegitamata.

Vene väed alustasid pealetungi juuni algul. 10. juunil mõne tunni vältel Formus Orlbergi lahing. Venelased põdsid taganema, sest vastasel

1) Мепухе, Орепки но венюпие боюи, lk. 164-165

2) Napoleon, Feh der Kaiser, II B., lk. 68

Kriiputati alla Tšitsos 22. juunil 1807. a. Kahe päeva pärast andis Nene tsaar instruksiooni oma esindajale Napoleoni juures Tšitsis. Selles dokumendis tsaar soovis raskeltkohtumist Napoleoniga. Nümane andis oma nõusoleku ja viist Lebanov Aleksander esindajana ning kindral Duroc Napoleoni esindajana tiitardid välja keisrite kohtumise Tingimused. Kohtumine määrati 25. juunil 1807. a. Neemeni jõel.¹⁾

Tagasi madotes Venemaa kaotuse põhjustele, tuleb ära märkida järgmist:

1. Venemaa sõdis peaaegu eranditult ainult oma jõududega (liitlaste abi oli tühine), kuna Prantsusmaal olid kasutada peale oma maa veel Hispaania, Itaalia ja Saksumaa ressursid.

2. Venemaa pidi sõdima üheaegselt kolmel rindel (Prantsusmaa, Iraan ja Türgi vastu), kuna Napoleon võis kõik jõud koondada ainult Venemaa vastu.

3. Nene armee kõrgem väejuhatatus ei seisnud oma võimekuse kõrgusel. Esimesest väejuhatajast Kamenskist oli rohkeim kahju, kui ka see; järgmine väejuhataja Bennigsen tegi suuri vigu armee juhtimisel; andekas Nene väejuht Kutuzov aga oli kõrvale heidetud

---

1) Baugard, Napoleon u. Auekangp I, том I, lk. 51, 53

tsaan ebasaariku tittu.

Need põhjused viisid sellele, et Aleksander I ei summitud senisest Inglise-sääralkunst poliitikat loolema ja nõustuma Neue-Prantsuse liidu loomisega.

Kokkuvõttes paistab, et IV koalitsioon, kus Prantsusmaa vastase võitluse eesmärgil loodud riikide ühendus, eksisteeris vaid formaalselt. Örets ei oora oin ühest võitlusest juttugi alla. Võrme väärda armult Prantsuse-Preeri sõjast ja Prantsuse-Neue sõjast, kusjuures need mõlemad (Preeri ja Neuenmaa) nappride summadega frantsseeris Inglismaa, kes aga lõpuks heepis kuldus abistandusest. Napoleonil ei võimalus üks-kaaval, soleeitult purustada Prantsusmaa vaenlaste armeed ning, hertes pelgu üle da Manche'i väina, mõelda laevastiku ehitamisele, et oma peavaenlast - Inglismaad selle enammaal purustada.

II. peatükk

Aleksander I ja Napoleon I kohtumine, läbirääkimised ja lepingute sõlmimine Tilsitis.

Tilsiti rahu tegi lõpu IV koalitsioonile. Nii Napoleoni sõjalised edusammud aastail 1806-1807, kui tema diplomaatiline näht Tilsitis tegid mõlemal võimatus võitluse jätkamise Prantsusmaa vastu. Koalitsiooni liitlased - Inglismaa ei üksi jäänud.

Üksikasused põhjused tingisid rahu sõlmimise Venemaa ja Prantsusmaa vahel? Kas ei Venemaa sõjaline võimsus täielikult murdnud? Väimasele küsimusele tuleb vastata ettevaatlikult. Venemaa ei kaotanud küll viimastel aastail kaks suurt lahingut (Austerlitz ja Friedland) ja needki tänu liitlaste reetlikkusele ja oma väejuhatajate vigadele. Kui arvestada, et Venemaa pani veel sõjakärgudel väga hea kogu umbes 200.000 sõdurit ja ohvitseri, ehk kui see arv oleks ka 300.000, siis Venemaa elanike üldarvu järgi, mis 1807. a. ulatus 39,7 miljonit¹⁾, ei väjapandud elaniku arv suhteliselt väike. Põhjendatud võiks eeldada, et Venemaal ei nappus sõjaväevarustusest, kuid peapõhjused, mis sundisid Venet valitsust oma välispoliitikat

1) Экономическое положение России в XIX - XX веках, lk. 434

muutma, on teistsuguse iseloomuga. Nõmelt Venemaa edaspidise võitluse perspektiiv muutus kitsaks. Ta oleks pidanud võitlust jätkama isoleeritud olukorras - ilma liitlasteta ja mitmel rindel. Ühelt poolt Püroimaa sõjaline võimendus oli murtud, Inglismaa keeldus taetust andmast Venemaale (nähtavasti Venemaal taganemise ja Friedlandi kaotuse mõjul), Rootsi soovitt võitlusest oli hoopis vähesee tähtsusega, pöördudes ainult vähesee dessantväeosa maaleasaatmisega Stralsundis. Teiselt poolt Venemaa pidas tallal sõda üheaegselt Prantsusmaa, Iraant ja Türgiga. Otsustav võitluse jätkamine vaenlaste poolt oleks võimud Venemaale lõpuks ehittekkus saada.

Need ajaolud sundisid Aleksanderi momentidel, kut Napoleon oli jõudnud Venemaa piiride Neemeni jõel, lähutama tema juurde oma esondaja kindral viist Lobanov-Rostovski vaherahu ettepanekuga (22. juunil 1807.a.).

Napoleon ja prantsuse kodaalus pidasid endiselt oma peavaenlaseks mitte Venemaad, vaid Inglismaad. Kui Napoleon 21. nov. 1806.a. välja kuulutas oma kuulsa Berliini dekreed, mis nägt ette Inglismaa ja Euroopa mandrit vahelise suhtlemise katkestamise, siis dekreed rakendamisel kõtge nõrgemaks blekaadililikes osutus Põhja-Euroopa. Selles Euroopa osas oli Napoleonil paratamatult vaja kasutada Venemaa abi, kes oleks

zulgenud oma sadamad Inglise laevadele ja
avaldanud vastarast survet ka Skandinaavia
maadele. Teega Napoleoni peasõht, kuni ta nõus-
tus läbirääkimisteks Aleksandriga, et rahu ja
lõidu loomine Venemaaga eeskätt nõstluseks
Inglismaa vastu.

23. juunil ratifitseeris Aleksander; vaherahu
ja valmisitus raskelüks kohtumiseks Napoleoniga.
Esimene kohtumise kohana määrati ära Vene-
-Prantse piir — Neemeni jõgi. Et kohtumise
Tolmuse Tšepcelest, et kellegi maal, otsustati
ehitada täpselt keset jõge paar kahe pataljoni
müürit ühele määratud mõlemale keisrile ja
terne nende saatjaskonnale. 25. juunil kesk-
päeval Tolmus keisrite esimene kohtumine.
Aleksander; saatjaskonna meesdustardid ta vend
suurvürst Konstantin, kindralid Bennigsen
ja Uvarov, vürst Lobanov-Rostovski ja mõned
tiibadjutandid. Napoleoni kaastardid marssalid
Murat, Berthier, Bessières, Buroc ja ükonna
ülemtallmeister Caulaincourt.¹⁾ Kohtumine Tol-
musis jrdulikkult: Neemeni läänekaldale oli üles-
kristatud Napoleoni kaardvägi, idakaldale
— Preobraženski polgu üks pataljontidest, sõdu-
ard ferditardid keiserid, kustus kahurblaske. Humb-
ki keiser sõudis koos kaaskonnaga paadid
parvele, kus nad demonstratiivselt sülelendid

¹⁾ Napoleon, *Ich der Kaiser*, II B., lk. 75

üksterst ja astusid neile määratud parvele. Esimene jutuajamine kestis vaevalt kaks tundi. Selle roou pole täpselt teada. Võib vaid oletada, et seal üldiselt puudutati kõiki tahtsamaid edastitel läbirääkimistel arutatud küsimusi.¹⁾ Neelement idapoolsele kaldale surnunud Friedrich-Holhelm III ootas asjata need kaks tundi. Parvele teda ei kutsutud. Alles järgmisel päeval, mil toimus terve kehtumise Napoleoni ja Aleksandri vahel Neelement pannel, kehtus Napoleon ka Preeti kuningaga, kuni sulitus temasse põlgkult.²⁾ Napoleonil olis rõõm Preetiga olund plaan teha viimasesst oma liitlane. Lastes Neme-maa abile, et tahtnud Friedrich-Holhelm III ja tema minister Hardenberg sellist midagi kuulda. Ka Napoleon loobus oma plaanist ja niid Tolstoi olis etustanud, et likvideerib lõplikult Preeti kui riigi. Juba Preeti kuninga isik ei jät- nud head muljet. Alles niigi käitumises koh- makas ja ilma elegantmista, näis ta veelgi saa- matum rõõmise ja diplomaatlise ebaedu taga- järgel - seega nõ. riivitel ilma riivitellikkusega. Selles mõttes vastand Friedrich-Holhelm III-ga võrreldes moodustas Aleksander I. Ta käitus Napoleoniga kõrgi diplomaatlike viisakusreeg- lite kehaselt. Selle asemel, et muret tunda Neme armee ebaedu puhul, taar võttis juba

1) Baugard, Napoleon u. Alexander I, tom I, lk. 61

2) Maupie, Napoleon, lk. 150

algusest peale läbirääkimistel sõbraks Tsarist, maljattes, kuid eskas silmas pidada ka oma riigi huve, s.t. viisakalt tagasi lükata Napoleoni liigsed nõudmised.

26-ndast juunist alates jätkuvad Aleksandri ja Napoleoni vahel läbirääkimised juba Tilsiti lomas. Ka Prussi kuningas kolts ajutiselt üle Tilsitisse, kus ta nagu pelkeks sai isna tagasihordlike korteri ühe möldri majas. Friedrich-Wilhelm III ol Tilsitis nagu viies ratas raski all, s.t. ülelignee Aleksandri ja Napoleoni seltsis, kes teda tõhti rihk- luskult asetada priinlisku olukorda. Näst. rat- outarid kõik helm valtrejat peaaegu iga päev loma ümbuses. Kuna Aleksander ja Napoleon olid mõlemad head ratsutajad, siis Friedrich- Wilhelm jõi suurt naeva nägema, et neil üldse kannul pürida. Pealtraatajate ol see mudugi enaette maljakaks näitemänguks!)

Mõlemad kehvad esinest Tilsiti avalikkuse es lahutamatu sõpradena. Tõhti nõo ko- kata need käsikäes lomas jalutamas või loma läheduses ratsutamas. Mõlemale ol vajalik seda sõprust välismaa es demonstreerida, et kellelgi es tekkes kahtlust tulevase liidu tugevuses. Aleksandrit ja Napoleoni matkides näitard end suurte sõpradena ka suurvüüst kountantou ja marsal illurat.

---

1) Napoleon, Ich der Kaiser, II B., lk. 80

emalt poelt Tolstoje välisminister Talley-
rand'i. Aleksander määras oma esondajaks
välisminister Budbergi. Ilms puutub viima-
sest, siis Napoleon nõudis Budbergi kõrval-
damist tema Prantose-vaenuliku horaku
pärast. Aleksander andis järele, aga määras
selle asemele kaks esondajat: vürst Kurakini,
kes oli ametilt Vene saadik Austrias, ja tema
abiks vürst Lobanov-Rostovski.¹⁾

7. juulil toimus lepingute allakirjutamine
ja 9. juulil vahetati pidulikult ratifikatsioon-
gud ning toimus lahkumistseremoonia.
Napoleoni ja Aleksandri saatjaskonnale anti
üle vastavalt Vene ja Prantose kõrgemad
aumärke. Napoleon isiklikult lasi välja
kutsuda Preebraženski polgu parima sõdurid
ja kunnitas ta rinda Aulegromi risti. Keerid
jätisid jumalaga. Napoleon saatis Vene keiser
kuni Neemeni jõeni ja, eodates, kuni paat
jõudis vastaskaldasse, viipas meelkordselt
lahkumiseks käega.

*

Tolstoje leppimuse avaldas riigivast mõju
kogu Euroopa rahvastele, sealhulgas ka Prant-
ose rahvale. Loodets, et nüüd lõpnuks see
möödas juba 15 aastat kestnud sõdade peri-
ood ja rahu on kindlustatud rahvaste vahel.

---

1) Baugant, Hanoveri u. Aukerangp., tom I, lk. 81

Kuid kõik läbirääkimuste üritused, rääkimata lepingute sala-aktideist, mis avaldasid küllaltki tõsised lahkumised, polnud tellal veel avalikkusele teada.

Järgnevalt osutubki vajalikuks tutvuda lühidalt Tšehhi lepingute sõuga. Vene - Prantse rahulepingu sõu ol lühidalt järgmine:

Esimesed kolm artiklit deklareerivad rahu ja sõpruse kehtestamist mõlema riigi vahel, sõjategevuse lõpetamist maal ja merel ning vallutatud laevade tagastandmist. Artiklid 4 - 11 käsitlevad Preri ja Poala küsimust.

Artikkel 12 nägt ette Saksi-Hoburgi, Oldenburgi ja Mecklenburg-Schwerini hertsogitele nende maa-alade tagastandmise, väljaarvatud sadamad, mis jäeti Prantse vägede valdusesse kuni rahu sõlmimiseni Inglismaaga. Artikkel 13. alusel Napoleon ol nõus kasutama Vene keisri vahendust rahu sõlmimiseks Inglismaaga Inglise keisri, et Inglismaa võtaks vahenduse vastu ühe kuu jooksul peale Tšehhi lepingute ratifitseerimisest. Artiklite 14-20 alusel Aleksander I tunnustas Napoleoni jooksul teostatud ümberkorraldusi Lääne- ja Kesk-Euroopas ja need valitsejad, keda viimane ol treonile hõlmanud Hollandis, Napoli, Westfaalis ja Reini Liidus. Artiklid 21-24 käsitlevad Türgi küsimust, millest pehmalt allpool. Lepingu lõpuartiklites 25-29

Prantsusmaa ja Venemaa garanteerivad lepingus nimetatud riikide piire sellel kujul, kuidas leping ette nägi, lubasid tagastada sõjavangid, taastada vastastikku kaubandus-
lõkud ja diplomaatilised suhted. Lepingu salajastes artiklites lepitakse kokku, et menelased loovutavad Boeche di Cattaro ala koos sadamaga Hadria mere idarannikul ja Joona saared, et Napoleon ei maksa kätte Türgi alamale, eriti montenegrolastele, nende vaenuliku tegevuse pärast Prantsusmaa vastu, kui nad edaspidi elavad rahulikkult. Aleksanderi kelmustus tumistama Napoleoni venna Josephi'i Sitsiilia kuningaks Türgimusel, kui sealne kuningas Ferdinand IV saab tasuks Baleaari saared, Kreetat või mõne muu samavõrguse tähtsusega maa-ala. Napoleon kelmustus juhuil, kui Hannover tulevase rahulepingu alusel Inglisemaaga ühendatakse Westfaaliga, loovutama Prussiale Elbe vasemal kaldal territooriumi elanike arvuga 300.000 - 400.000. Hessen-Kassel, Braunschweig-Halphenbüttel ja Nassau-Oranje valdajatele määrata eluaegne pensioon. Salartikkelite lõpus rõhutatakse, et neil on samavõrgune jäänd, kui avalikud lepingud ming kuuluvad samuti ratsifitseerimisele. ^{x)}

Prantsuse-Vene salajase liidulepingu sisse olü lühidalt järgmine:

x) Tõlkiti Vene-Prantsuse rahulepingu tekst koos sala-artikkeliga vt. Põrgade, Henonson u. Auekceap. mom. lk. 503-510

Venemaa ja Prantsusmaa kehustuvad igas sõjas, mida kumbki riik peab, tegutsema ükemeelselt, kui vajalik, välja panema kogu oma sõjalise jõu ja mitte astuma rahuläbirääkimistesse ilma teise poole loata või esavõtetuta. Venemaa nõustus juba, kui Inglismaa ei sõlmi rahu, katkestama temaga diplomaatilised suhted ja tegutsema koos Prantsusmaaga Inglismaa vastu, s.t. kuulutama sõja ja ühneva kontinentaablokaadiga, ühtlasi avaldama soovet Jaanile, Rootstile, Portugalile ja Austriale, et nad samuti ühneksid kontinentaablokaadiga ja kuulutaksid sõja Inglismaale. Analoogiliselt Inglismaaga lubas Prantsusmaa kästuda Türgi suhtes, kui see keeldub rahu sõlmimisest Venemaaga. Türgi Euroopa-alad (excl. Konstantinoopol ja Rumeelia provintid) lubati vabastada Türgi hõkest. *)

*

Üheks peamiseks huvi objektiks Venemaale on alati olnud Türgi jagamise küsimus, mis avaks Venemaale väljapääsu Vahemerele. Seepärast on Venemaa alati olnud huvitatud, et Türgi jagamise juhuil Konstantinoopelit ja väinu oma võimude alla haarata. XIX sajandi alul olid Türgi otseselt nõrgenenud ja see asjaolu Türgis, et peaseguiga suurem riik esitas omalt poolt projekti

*) Tõlge Venemaa-Prantsuse rahuajase liidulepingu tekstist nt. Bengali, Hannoveri ja Luiseburgi, nov. 17, lk. 510-513

Türgi jagamiseks. Sama küsimus kerkes Teravalt alles ka Tšisti rahuläbirääkimistel Venemaa ja Prantonsmaa vahel.

Mõned päevad enne Tšisti kokkutunmist oli Prssi välisministri Hardenbergil juba valminud Ottomani impeeriumi jagamise projekt, mille järgi Venemaa oleks saanud enamuse Türki valdustest Asonaani ääres ja Balkani poolsaarel (Konstantinopol ja väinad kaasaarvatud), Prantonsmaa - Tessaalra, Eubota, Morea, Kreet ja kõik Egeuse mere saared, Inglismaa - Egiptus jne.¹⁾ Prssi poolt esitatuna võndus see projekt uppuija ölekõrrest kindishaaramisega, s.t. rahuldada Euroopa suurriike maade ahvitsemisel ja oma territooriumi puutumatuse kuidagi tähelepanudamatult säilitada. Kui ahvatlev see plaan ka peetiks olnud, Napoleoni ja Aleksandri poolt ning sigarat mõtet seda surevalt Prssilt ostma hakata. Türki võisid nad omavahel palju kamelikemalt tingimustel jagada ning arvaks Prssi enda küljest tublid liitrid löögata.

Vahetult enne Tšisti kokkutunmist sai Napoleon teada, et Türkis oli toimunud 29. mail riigipöörde, mille tulemusena 1789. aastast alates ottomani impeeriumi valitsenud suultan Selim III kukutati ning Tema asemell sai troonile Mustafa IV. Seda sündmust etrustas

---

1) Münder, Mycnaqda nama Traipakmap, lk. 175

Napoleon Tšeršis ära karutada, et põimestada Vene keiserit ohtrate lubadustega Türgi Terri-
tooriumi arvel. Sellest jätkus, et panna Aleks-
andrit uskuma Napoleoni lubaduste konkreetsuses ja siiruses. 1806. aastast olis Venemaa sõ-
jajalal Türgiga ja viimase liitlaseks olis Prant-
sima, kuid Tšeršis kärtus Napoleon reet-
likult oma liitlase suhtes ning tõukas ta
eemale Prantsimaast. Väliselt, pealiskaudsel
vaatlemisel, paratas Napoleoni reetlikkus tüt-
este loomulikele olevat. Ta olis taotanud ju
endist, kukutatud sultanit tema võitluses.
Mõks et ootunud teda enam uue sultaniga.
Pelnud kindel, kas uus sultan on üldse Prant-
simise orientatsiooniga. Tegelikult Prantsimise
saadik Konstantinopolis - Sébastiani var-
ts peale Selim III kõrvaldamist muutis järele
Türgi ministrielt, missugune on tulevane välis-
poliitiline kuiss ottomani imperiumis, ja sai
juba 14. juunil teada, et Türgi jätkab sõda
täiel üksmeel oma liitlase Prantsimaga.¹⁾

Napoleon ja Prantsimise riigitegelased nägid
Türgi jagamises tähtsamat eeldust, millega
Venemaa oma leeri tõmmata; Vene kaari-
valitsus nägi Türgi jagamises peamist kom-
pensatsioonit, mis aitaks Venemaal leevenda-
da sõjalist ebaedu ja Inglise Turu kaotust.

---

¹⁾ Мудрев, Мьянрафа нава Трайпакмап, lk. 163

Nüümone, s.o. kontinentaalklokaadiga ühne-
mone, ol' esimeseks Türgimuseks igale selle-
aegse Prantusmaa liitlasele, pool-vasallile
ja vasallile. Sellepärast Türgi jagamise küsi-
mus ol' Napoleonile mitte eesmärk, vaid
abimõu. „Napoleon ei püüdnud mitte likvi-
deerida Ida küsimust, vaid kaotada seda
ema vaatepunktist peamise, „Lääne küsi-
muse“ lahendamiseks.“¹⁾ Venemaa vallutagu-
omale uusi maaid Aasias ja ärgu seagu Eu-
roopa asjadesse, kui Prantusmaa pole teda selleks
valistanud — selleid olid Prantuse diplomaa-
tide taatlused nii Tolstis, kui edaspidi.

Venemaa ja Prantusmaa vaheline rahuleping
nägi ette rahu sõlmimise Vene-Türgi vahel Prant-
use erandaja vahendusel (art. 23). Kuul rahu-
lepingu ratifitseerimiseni Vene-Türgi vahel olid
nii Venemaa kui Türgi kohustatud oma väed
välja viima Doonau vürstkondadest (art. 22).
Vene-Prantuse salajases liidulepingus ol' äel-
dud, et kui Türgi ei võta vastu Prantusmaa
vahendust kol' läbirääkimised et anna rahul-
davaid tulemusi kolme kuu jooksul, siis Prant-
usmaa ja Venemaa üksmeelselt vabastavad
kõik Türgi Euroopa-valdused, väljaarvatud
Konstantinoopol ja väinad (art. 8).

Need on põhilised ottomani impeeriumi
Muidep, Myeinagpa nana Traipakmap, lk. 169

puudutavad artiklid Tšehhi lepingutes, kuid Venemaale peale uue, ega ülejäänutes, määratud ühtki jalatäht maad Türgi arvel. Kõik, mis läbirääkimuste käigus oli suuliselt lubatud, jäeti kirjalikult fikseerimata. Seejärel vasti Ida küsimuses ei saanud Venemaa Tšehhi mitte mingisugust reaalselt kasu ja taar langes ainult petlikkude lubaduste ohvriks. Kuid Teravamalt avaldus see asjaolu Neue-Prantose suhtes mõni aeg hiljem.

*

Terne tähts anutlusobjekt Napoleoni ja Aleksandri vahel Tšehhis oli Poola küsimus. Poola riik oli XVIII sajandi lõpul lakanud eksisteerimast. Ta jaotati vahitsalt Austria, Prusi ja Venemaa vahel. Napoleoni sõjalisel edu saamud aastail 1806-1807 otsendasid poolakasse uut lootust oma riigi taastamiseks. Seejärel võtsid poolakad Prantose vägesid vastu kui abastajaid, kuid Tšehhi Poola taastamise plaane peale Napoleoni kunagi ei arund. Napoleon tahtis ainult analoogiliselt tiirklastega kasutada ka poolakad abijõuna vastluses Ida-Euroopas, eeskätt Venemaa vastu, kus see vajalikkus eritub.

Tšehhis oli Napoleoni esialgne kavatus seoses Prusi riigi likvideerimisega luma uus,

mapärase riik, mis hõlmaks endiselt Prussia
valduses olnud Poola maa-ala, Sileesiat ja
Sakshimaad. Selle rahvastik oleks koosnenud
nii poolakatest kui sakslastest, kes seisaksid
Prantse valdusena Ida-Euroopas ja annaks
vajaduse korral üsna arvuka abiväe Prant-
si armeele.¹⁾ See plaan oli määratud nur-
jumisele Aleksanderi vastuseisu tõttu, kes
tegelikult pelnud näis et Prussia kokkude-
rusega, ega Poola riigi taastamisega. Vene
kesed tahtlus oli mitte lasta Prantsi piiri
Venemaale liiga lähedale nihutada, mitte
lasta Napoleonil kas võt ainult Prussiale kuu-
lunud Poola aladest vasallriiki luua, mis
magnetraavana oleks külge tõmmanud need
Poola riigi liikmed, mis eelneva sajandi
lõpul olid sattunud Venemaa võimu alla.
Sellepärast Venes diplomaadid esitasid tra-
viga teevad ettepanekud, et uus kavatsus
riik - Varssavi hertsogkond võimalikult
väiksemana almale loodaks. Nad ei hõbene-
tsugi endale tihkest tulevase hertsogkonna
maa-aladest murdmast Biakystoki maa-
konna näol. Viimase loovutamisel jõudsid
Prantse diplomaadid silmas kõrgelt
Prantsumaa poliitilise huvi - vanade liit-
laste Prussia ja Venemaa tülli ajamist.

1) Banga, Kanonise u. Ankeangp, tom I, lk. 90

Varsavi hertzogkonna loomisest räägib Prantsuse-Vene rahulepingu artikkel 5. Selle järgi hertzogkonna valitsejaks saab Saksi kuningas Friedrich-August ning hertzogkonda, ... valitsetakse arutustega, mis, kindlustades selle hertzogkonna rahvaste vabaduse ja privileegid, koostööstatakse naaberriikide rahuloluga (mõne allakriipsutus - Rk.)¹⁾ Ilmselt on selles artikli viimases osas silmas peetud Venemaad ning Vene tsaari närvide rahustatud, kes hirmu tundis hertzogkonna lahenemise ees. Venemaa ja Varsavi hertzogkonna piire otsustati õgrendada, et need oleks looduslikult hästi märgatavad (art. 9). Oma 3. juunis 1807.a. nõudis keisritar Napoleon: „ kõrgi riikide poliitika peab piiridena looduslike piiride amandamise poole. Tä viitas Neemeni jõele, mis olevat sebr piir Venemaaga ja loeb halvasti määratletud piire raskuste ning sõdade põhjuseks.²⁾

Edaspidine ajaloos käik nästas, et Varsavi hertzogkond, hoolimata looduslikult hästi märgatavast piiridest Venemaaga, sai riiki platodarmiks võtleses viimase vastu. Lisaks sellele Napoleon tohtis ääri-veeri mööda andes loostur Puola riigi taastamiseks. Hertzogkonda ei valitsetud nii, nagu Venemaa kui naaberriik seda oleks soovunud. Vene keiser ei saavutanud oma

1) Бангауэ, Наполеон и Аликсандр I, том I, lk. 505

2) Сторник, том 88, lk. 57

eesmärgi ka Poola kiirmuses. Prilystoki maa-
konna omendamise eelvenemaale ebameel-
du kongitus, mis demonstreeris ta reetimat
Bartenstemi liitlase rolli.

*

Prussia ei võidatud riik ja ka Tšehhi kättus
Napoleon Prussia esindajatega kui võidetu-
tega. Napoleon saabus Tšehhi mõttega tähe-
ltselt kokkuleppida Prussia riik. Selle asemel
ei mõeldud luua terve rida Saksa riigkeid,
mis oleks tähtselt säilitavad Prantumaast.
Aleksander I selle jutu peale viisakalt nal-
katas ja palus Prantuse keisrit ees Prussia-
maad siiski säilitada.¹⁾ Tšehhi valituse riiga-
vam mõte ei olnud sama, mis Poola juures:
mitte lasta Prantuse piiridel vahenditult kok-
ku püüda Venemaaga; Prussia maast saagu
kariäär mõlema suurriigi vahel!

Friedrich-Wilhelm III ja Prussia valituse ees Venema-
a kaudu hästi informeeritud kogu läbi-
rääkimiste käigust Tšehhi ja kaalusid hor-
ninga kõrge võimalikke vahendeid, kuidas
eragi oma riigist säilitada (näht. Hardenburgi
Türgi jagamise projekt). Ainsult Aleksander I
nõudmiste vastu tules nõustus Napoleon
Prussia riiki säilitama, kuid tšehhi ampu-
teeritud kujul - ilma Poola ja Elbe vase-
ma kalda maa-aladeta. Et läänepoolseist

¹⁾ Maas, Hannover, lk. 150

Preis aladest veel osagi räsitud, otustas kuningas Friedrich-Wilhelm mängu panna oma naise, kuninganna Luise stu. Sel eesmärgel kutus Luise Talstrose ja korraldats tema kahtumise Napoleoniga. Preis ministrite ja sõjavägede nõuandel alustas Luise otskohe juttu Preis territooriumist Elbe vasemal kaldal, ent Magdeburgi linnast. Napoleon suhtus küll sõbruskult Preis kuningannasse, kes mõnt aeg tagasi ol elnud üheks peamiseks sõjajuhatajaks Prantismaa vastu, kuid mõnged järelandmised ei teinud. Ilumõistkas Fronts tänab Napoleon oma meenuartides Preis kuningat, kes kannatamatuses ol elunud jutuajamisest Luisega osa võtma ja sellega kergendamud Napoleoni keeldumist Magdeburgi suhtes.¹⁾ Peale seda Napoleon kutus Preis erindaja krahv Goltz'i, saatis ta Talleyrand'i juurde, kus, vaevalt saades tutvuda sõnuga, Goltz pidis lepingule alla kirjutama.²⁾ Talleyrand ol enne seda käsu saanud Preis erindajatega mitte enam läbirääkimisi pidada, vaid kiitsalt rahutõugumused neile teatavaks teha.³⁾

Nii sündis tänu Nemmaa abile rahulepingu sõlmimine Preis-Prantse vahel, mil Preis kaotas küll umbes $\frac{1}{3}$ oma territooriumist,

1) Napoleon, Ich der Kaiser, II B., lk. 77

2) Bangau, Napoleon u Aleksandri, II, II, lk. 98

3) Talleyrand, Memoiren, II B., lk. 245

kuid riik jäi jürisma. Vene-Prantose rahu-
lepingu artikkel 4 nõutab, et just tähelepanust
Vene keemi vastu antakse Prewle tagasi ova
tema endistest maadest. Prewi koosnes nüüd-
sist peale põholselt neljast suuremast provint-
sist: Sileesia, Brandenburg, Pommer ja Vana-
-Prewi alad. Saksi kuningal ei õigus kasu-
tada sõjateed läbi Prewimaa ühenduse jorda-
nitsiks Varssavi hertsogkonnaga (art. 7). Prewi
aladest Elbe läänekaldal moodustati West-
faals kuningriik, kuhu valitsejaks määrati
Napoleonit nend Jérôme (art. 19). Aleksanderi
mündel jrdi Napoleon veel lepingu salajasel
artikkelis mainima, et juhul kui rahulepingu
alusel Inglismaaga Hannover ühendatakse
Westfaaliga, saab Prewi kuni 400.000 elanike
arvuga maa-ala Elbe läänekaldal. Tegelikult
rahu Inglismaaga polnud lähemas tulevi-
kus ette näha ja Elbe läänekallas jäi Prewi
rõle ranna hästi kuni kättesaamatuks. Näeme,
et armult tänu Venemaa eestkostele jäi Prewi
riik jürisma, algugi Tüblisti vähendatud kujul.
Prewil tuli tasuda kontributsioon, mille sum-
mst Tüblisil veel ei määratud. Polnud mää-
ratud ka tähtaega, millal Prantose sõjaväed
jrdid Prewist evakueerima. Selle kohta rõlmit-
ti erileping Königsbergis 12. juunil 1807.a. Napo-
leon koljem kahetses, et ta Prewi riiki veelgi
ei vähendanud ega kuningat kõrvaldanud.

Ta kirjutas, et oleks vajalik olnud talupidajad
pärsorjusest vabastada, rahvale kunsttutvuse
anda ja preilaste nevarisimõtted oleks lühot-
deertud.¹⁾

*

Tšilviti rahu on hõmatud kui Prantouse
diplomaatna mõtet, kuid see võit polnud täre-
lik. Prantouma sündis küll Venemaa endaga
liitu astuma, kuid liidu kvaliteet jätkis soo-
vida; liidu tugevusse polnud usku kummamalgi
poolel. Sellega võib seletada ka, miks Napoleon
nii võselt piüidis oma vägesid hoida Preisis
ja Hannoveri hertsogkonnas. M. M. Speranski kirju-
tas sel puhul, et „... Tšilviti rahu ole Prantous-
maale alati kehvastatud rahuks.“²⁾ Tšilviti rahu
on hõmatud ka kui kaotust Venemaale, kuidgi,
tuleb rõhutada, mitte sajabrotsendilist. On õige,
et Tšilviti rahutugimused olid väga rasked
Venemaa suhtes. Vene majandusele kahjustas
raskesti ihnemine kontinentaalklokaadiga, mis
läiskas ära talle tollal asendamatu Inglise
turu. See ole paratamatu. Vene-Inglise suhete
katkestamine ole Vene-Prantouse ^{liidu} sehtingum-
seks ja Prantouse diplomaatna pea-eesmärgiks,
olma millela poleks võimalik olnud nii Tšilviti
rahu sõlmimise, kui liidu loomise. Peale selle
Venemaa pidis nõustumise ähvardava platodasuni

1) Napoleon, *Jeh der Kaiser*, II B., lk. 82

2) *Pyeeckaa etnapuna*, 1900 aubape, lk. 58

- Varsavi heitkogonna loomisega oma ida-
pöial. Kuid Vene valitsusel ol ka plaan, piie
mit liitu ära karutada oma riigi huvides.
Sel eesmärgil Aleksander taotles osa saamist
Türgi jagamisel, nõudis Prissi säilitamist, mis
oleks kujunenud puhverriigiks Venemaa ja Prant-
smaaa vahel ning tasakaaluks Varsavi heit-
kogonna suhtes, mõttes Soome vallutamisele
võitluses Rootsi vastu. Asalt need nõudmised
andisid positiivsed tulemused Venemaal:
Prissi riik jäi püsima, Soome vallutati, kuid
Ida küsimus jäi lahendamata. Peamine aga,
mida Venemaa Tšehhi saavutas, ol hinged-
tõmbeaeg, et jõudu koguda uueks võitluseks
tulevikus, sest Tšehhi lepingute peetud lepi-
tamatude vastuolude eod (kontinentaalblo-
kaadi, Ida ja Peela küsimustes), mis tegid
võimatuks kestva rahu välismise mõlema
suurriigi vahel. Lõpu mõeldes Prussia ja
Prantsmaa vahel sõlmitud Tšehhi rahulepet
1918. a. sõlmitud Bresti rahuaga ja näitas sel pu-
hul kui naiivne on mõelda, et raskest tingim-
isel sõlmitud rahu on alati hukatuseks, sõda
aga aimus pääsete. Lõpu kirjutas: „Sõdade ajas-
tud õpetavad meid, et rahu on etendunud aja-
loos sageli hingedtõmbeaja ja uuteks lahinguteks
jõudude kogumise aas.“¹⁾ Sellist hingedtõmbeaja
aas etendas Tšehhi rahu ka Venemaa suhtes.

¹⁾ Lõpu, II, Teosed 27. K., lk. 137

III peatükk

Rahvusvaheline olukord peale Tšeriti rahu.

Tšeriti kohtumine ei kalmandaks suuremaks lahingukes Venemaa ja Prantsusmaa vahel pärast Amsterdami ja Friedlandi. Kui kahe esimeses lahingus võideldi tüeliste relvadega, siis Tšeriti sõnnus jõupreest diplomaatliste relvade abil. Selles viimases lahingus õnnus jälle, et vaenlane polegi nii kohutav, kui teda maaltatakse, et Napoleon, peale surudes rasked rahutingimused, jõi ka ise mõningasid mündurid tegema, kui ta tahtis vastasest teha amale väga vajaliku liitlase. Tšeriti rahu ei aretanud Venemaa peale mitte üht rasked rahutingimused, vaid andis ka lootust, et nende mõju pehmeneks.

Mõlemad kordid pöördusid Tšeritist tagasi uute tulevikuplaanidega: Napoleon mõtles edasisele võitlusele Inglismaaga, Aleksander jõi vajalikuks Egiptuse Veni ühiskonna võitlus Tšeriti pööret ja realiseerid Tšeriti saavutused. Veni-Prantsuse suhete mõistmiseks ajavahemikul Tšeritist kuni Egiptuseni on vajalik vahepeal põgusalt peatuda üldisel rahvusvahelisel olukorral 1807. a. suvest kuni 1808. a. sügiseni, teotes, et see nõudatus, misda tingis Tšeriti lepingute sõlmimise rahvusvahelistes suhetes.

27. juunil 1807. a. jõudis Napoleon jälle tagasi Pariisi. Pariislased, aga ka kogu prantse rahvas pidutses leetuses, et viimaks ongi on lõpp sõdade ajastul, mis juba küllalt oled kurnanud Prantsemaad, rääkmata teest riikidest. Rahvahulgad terustasid rahu, kodanlus ja armeekontrollid pühitasid esikätt võitu. Napoleon jagas oma lähikondlastele - ministritele ja marssalitele - olulised kingitused kullas. Ta õukond prüiskas ja pidutses. Kõik see vajab teatavat summasid raha ja seda ka leidis. Prantse raha-allaikad armid tema vasallmaades.¹⁾ Viimastele vaatas prantse kodanlus esetas keegi kui oma kolleegidele ja lähtus nende eksploatatsioonidel järgmistest põhimõtetest:

1. Takistada nende maade tööstussaaduste pääsu Prantse turule.
2. Eemaldada Prantse tööstuse konkurendid nendest maadest.
3. Kontrollida Prantse tööstusele armuõigus nende maade tootajate karutamisel. Nendest vasallmaadest pumbati mitmesugustel viisidel välja kümneid ja isegi sadu miljonid kuldfranke aastas. Napoleon elas üle oma võimu kulmnatseontpunktis. Paris, et ta võim on suurem, kui ühelgi

1) Maure, Hamoneon, lk. 152-153

valitsejal ajaloes. Kuid on et peab märkma, et juba tallal leidis Prantsusmaal mõnemi, kes asetavad endale küsimuse: kas see Prantsusmaa hülgas on püüv? Kas on võimalik ainsuikst tule ja mäögaga hoida alluvuses seda Napoleoni loodud raskaste konglomeraate ja kas Napoleoni vallutused ei vii lõpuks ka Prantsusmaad emast katastroofist? Selliseid mõtteid välgutab Prantuse välisminister Charles-Maurice Talleyrand. Alles teadlik Napoleoni edaspidestest vallutusplaanidest, mis taotleb Prantuse hegemooniat kogu Lääne-Euroopas ja nähes selles utopoolist ettevõtet, mis paratamatult kukutab Prantsusmaa, püüas Talleyrand olmas esmajaones^{omg} tsiklisse kuuve tulevikus, kui Napoleon kukutatakse, et istuda jälle ministriteadlil ja mängida tähtsat osa riigiparaadis. Just nendel kaalutlustel loobus ta ministriportfellist ja läks eruu 10. aug. 1807. a¹⁾ Talleyrand'i järglaseks välisministri teadlil saab Champagny, ta ise jääb Napoleoni õukonda ja jälgib tähelepanelikult sga välispoliitilist sammu.

Tähtsades Tolsti lõpinguile alustas Napoleon atsekohe uute plaanide leonist nähtluseks Inglismaa vastu ja kavatses rangelt läbi

---

1) Maapue, Maapärae, lk. 93

viia kontinentaablokaadi. Tõltsi salajane liiduleping nägi ette teiste seas ka Rootsi ja Taani liitumist Inglismaa-vastasesse võitlusriidesse, sealjuures tugera Taani laevastiku ära kasutamist. Ühendatud Vene-Taani laevastik koos Prantsuse laevastiku jäämustega, kui see pargutada Põhja- ja Läänemere rannarajade ja varustada dessantvägedega, võis muutuda küllaltki ohtlikuks Inglismaale.¹⁾ See oleks sundinud Inglismaad peatahelepärami peiorama Põhja-Euroopasse ja loobuma suurematest operatsioonidest Vähemeres ning asumaaades. Inglismaal, vaatamata agarale špionaažile, puudusid andmed Tõltsi rahusala-artiklite täpselt sõnast. Kuid inglise diplomaadid, kasutades špionide katkendlike andmeid ja ajalehtede paralleele, esitasid täiesti õigesti, et Venemaa ja Prantsusmaa on liidus, et see liit on Inglismaa vastane ja võitluses merel kasutatavse ära Taani laevastikku. Nendel kaalutlustel saatis Inglismaa juba juulis lõpul 1807. a. välja 37 laevast koosneva eskadri, et nurga ajada Tõltsi karatoum Taani suhtes. Taani armus kõhkleval seonketal ja piirdis ajada neutraliteetspoliitikat. Augustikuul jõudsid inglased Kopenhaageni alla ja nõudsid

1) Bangeau, Hanoueeu u Aukcaugp I, maui, lk. 148

ultimaatiuselt Jaani prints-regendilt krelis, et Inglismaale antaks üle tähts nõtmekindlus Sundr väinas - Kronenburg, Kopenhaageni sadam ja kogu laevastik. Prints-regent keeldus nõudmist rahuldamast. Vastuseks sellele pommitasid inglased 1.-5. septembril Kopenhaagenit, tungisid lõpuks linnale, tühjendasid arsenalid ja, võttes kaasa Jaani laevastiku, sõudsid rahulikkult tulnud teed tagasi.¹⁾

Kirjeldatud sündmus ol suure poliitilise tähtsusega Talleaegses Euroopas. See ol ühelt poolt küll Tõltses septsõetud plaani nurjajamine: Inglismaa osalt hävitas, osalt omastas relvad, mida taheti tema vastu suunata; teiselt poolt see ol rahvusvahelise õrguse normide jäme rikkumine, mis ei nõinud kannes Tulla Inglismaa prestiižile Euroopa riikide silms. Niiid juba relvadeta jäänud Jaani otsustas astuda Prantsusmaa leeri ja katkestas suhted Inglismaaga. Austria pidias momentil vanuts paremaks oma saadik Londonist ära kutruda ja kontinentaallokaadriga liituda.

Inglismaa ol faktiliselt loobunud rahusõlmumsest Venemaa vahendusel, kuid Vene valitõus siiski viivitas suhete lõpetõku

---

¹⁾ Metropõur XIX beka, nom 1., lk. 119

katkestamisega. Kopenhaageni pommitamise
pühul Aleksander I avaldas küll protesti, kuid
ramal ajal välisminister Budberg lasks välja
parsta, et taar peab Inglismaad endiselt
sua parsmaks sõbraks. Venemaa ei riski-
nud mõnendil Inglismaale veel sõda kuu-
lutada, sest Vene laevastik admiral Senja-
võvi juhatusel, mis oli saadetud sõfaret-
kele Türklaste vastu, arus alles Vahemeres.
Peale selle Vene sadamad Baltimere ja
Soome lahe ääres olid veel talveks kümni-
külmumata. Seega polnud mingit garantiid,
et Inglise laevastik ei ilmu ühel päeval
ootamatult Soome lahte ning Peterburile
ei saa enam Kopenhaageni saatus.

Alles aasta lõpul Venemaa otsustas lõpl-
kult katkestada sidemed Inglismaaga.
Sel pühul seisis tal ilma ees jälle Türgi
jagamise küsimused, mida eriti tõstis uus
välisminister krahv Runjantsev. Viimane
oli Ida küsimuses elanud kõnelus salajase Ing-
lise agendi kolonel Wilsoniga Peterburis. Wil-
son teatas, et Inglise valituse ei soov-
täielikku Türgi jagamist, kuid on nõus
küll Moldaavia ja Valahhia loovutamisega
Venemaale, ainult Türgimisel, et ka Austria
saaks juurdelõiget Türgi arvel. Kuna Na-
poleon oli Türgis hülgavamaid lubadusi
annud, siis keitis Runjantsev kõvale

Wolsoni ettepaneku. 7. nov. 1807. a. last Aleksander i teatada Inglise valitsusele, et ta loeb Kopenhaageni sündmust mereõiguse printsiipide rikkumiseks ja katkestab Venemaa omel suhted Inglismaaga.¹⁾ Prantse kodulike ajaloolane Vandal kirjutas sel puhul tabavalt: „... samal ajal, kui ta [Aleksander] kirjutas alla akte, milles kuulutas end Inglise tooma vaenlaseks, tema põlgud pöördusid põgenemiseks kallasetele, kui Kopenhaageni suitsivatele varemetele.“²⁾ Tähelepanu, kõrge alulsem Venemaale ole laorberid löigata Türgi arvel.

Tolsti rahulepingu järgi Venemaa nõustus Prantse erandaja vahendusel Türgiga vaherahu sõlmima ja peale seda 35 päeva jooksul oma väed Soona provintsidest välja viima. Selle kohaselt algasid 12. aug. 1807. a. vaherahuläbirääkimised Valahha väikeses linnakeses Slobodsee's Prantse diplomaadi Guilleminot' algatusel ja vahendusel.

Peale Tolsti rahu karvas Türgis umbusk prantslaste vastu. Hakati kahtlema Prantse-Türgi liidu tugevuses ja need kahtlused suurendasid Türgis Inglise agendid, eriti spetsiaalselt selleks saadetud diplomaat sir Arthur Paget. Tolsti rahu nähti Prantsusmaa

1) Paugau, Kanoneer u Aukeangp i, mom i, lk. 161-163, 166

2) samas, lk. 168

reehtlikust Türgi suhtes. Prantismaa sõlmis
ühise vaenlase Venemaaga rahu, ilma et oleks
sõnagaagi informeerunud sellest Türgi valitust.
Terselt küljest, Türgi rekrutatsioonid jõud olid nõr-
gad ja paritas arusa mõistliku abinõuna
täielikust hävõngust pääsemiseks nõustuda
selle sama reetliku Prantismaa vahendu-
sel rahu sõlmimiseks Venemaaga. 24. aug.
1807. a. kirjutati Slobodsee'i alla vaherahule,
mis ratifitseeriti mõne aja pärast Türgi
suurvesiiri ja Vene vägede ülemjuhataja aju-
tise kohustetäitja kindral Meyendorfi poolt.¹⁾
Eelalgu paritas, et vaherahu tingimused on pal-
ju soodsamad Türgile, kui Venemaale. Viimane
kohustus evakueerida Maldaavia ja Kalahkra,
tagastama soadud sõjasaagi ja juulid, kui
rahuläbivõtmised türklastega murjuvad,
mit sõjategevust mitte alustama enne
järgmise aasta keradet. Prantse esondaja
Guilleminet kõigiti soodustas selle Türgile
kasuliku vaherahu sõlmimist. Aleksander I,
viidates sellele, et vaherahu tingimused on
alandavad Venemaale, keeldus lepingu kon-
nitamisest ja andis juba taganevale Vene
armeele käsu endistele peritsoonidele aru-
da. Soonau jäi piiriks Vene-Türgi vahel.
Vene valitus etrustas mõneks ajaks sõjategevust

1) Mussep, Myemaga nana Tsaiapakmap, lk. 184, 187

rahte jätkata, selle asemel täiendada armeed
kõrgeim ja varustust. Vene-Türgi vahelkord jäi
enamärksaks — pelund ei sõda ega rahu. Tsaari-
valitsus ei huvitatud, et Napoleoni armale Tõl-
sits lubatud sanktsiooni Soona viirskon-
dade ühendamiseks Venemaaga, mida Türgi
üksinda pelund võimelise enam takistama,
ja loots, et juba seegi ala, kui ta on saadud
Napoleoni nõusolekul, n.ö. Napoleoni käest, õigus-
tab Vene aadli silmis Tõltsits sõlmitud lütri.¹⁾
Kuid Prantse diplomaadid ei tahtnud tun-
nistada need Tõltsits „meloodrad“, mis nooti-
des pelund üleskirjutatud, s.t. Napoleoni luba-
dust. Alles puutub Prantse-Türgi vahelkorda,
siis peale Tõltsit ei märgata sedles mõnusat
jähenemist. Tõltsi lepingu alusel suandatud
Korfu ja Cattaro said Prantsemaale heales
strateegiliseks positsiooniks nii Türgile suve
araldamiseks vajaduse korral, kui kõrgi võr-
matike konkurentide eemale peletamiseks,
kes hruuvad Türgi pärandi asjus. Samuti ai-
mats Türgis, et Venemaa ja Prantsemaa ka Soo-
nau probleemide arastamise suhtes Tõltsits kok-
ku leppisid. Alles Slobodsee lepingu sõlmimise
järel paranesid Prantse-Türgi suhted. Viimane
ühnes kontinentaallokaadiga ja katkestas
suhted Inglismaaga, kes eutri peale Tõltsit ei

¹⁾ Muddap, Ulyemaga naua Soaipakmap, lk. 213

puudunud läheneda Türgile.

Samal ajal säilivad sõbralikud suhted Prantsusmaa ja Itaalia vahel, kes sõlmisid maikuus 1807.a. Finckensteini (Jda-Preisimaal) liidulepingu. Prantsuse ohvitserid tegid ära suure töö Itaalia sõjaväe reorganiseerimisel. Napoleoni-aegne Prantsusmaa oli huvitatud oma mõju suurendamisest nii Türgis kui Itaalias, keda võis rajaduse korral kasutada vastavalt kas Venemaa, Inglismaa või Austria vastu.

Enne, kui Napoleon võttis ette etrustaraid samme Pürenee riikide suhtes, ta nõudis Itaaliast kauplemise lõpetamist Inglismaaga. Itaalia asevalitseja Eugène Beauharnais sai käsu nõudelda Inglise kaupade viisiveo vastu. Ruuma paaristele tehakse ettepanek ühineda kontinentaalblokaadiga ja kui Pius VIII keeldus, vallutati Prantsuse väed tema riigikese ning likvideeriti ta diplomaatiline võim. Samal ajal ühendati Prantsusmaaga Etruria kuningriik ja Toskana, kes olid aegsasti kaubavahetust pidanud inglastega.

17. deto. 1807.a. kehtestas Napoleon Mblaano dekreedid. See oli otsene jätk Napoleoni seadusandluses mandisulu Tugeldamtschi Berliini dekreedid järel. Kuna Inglise valitsus ametlikult loobus neutraliteedi tunnustamisest (redaks näitaks et juba Kopenhaageni

pommitamine), siis nimetatud dekreet ei
õnneti vartus Inglismaale. Dekreet nägi ette
kõrge laevade ja nende laadungi konfiskeerimist, mis tabatakse teel Inglismaale või
Inglise võimualustesse maadesse või saar-
kivvad sealt.

See ei uus löök Inglise väliskaubandusele,
mis viimarel ajal ei edukalt kasutanud oma
kaupade veoks erapooletut transporti. See ei
katse seisma panna Euroopa merekaubandus
ja ühes sellega miljonite inimeste majandus-
like elu.¹⁾ Napoleon ei usalda enam ühtki me-
neraunskut, kui seal ei seisa valvel Prantsus-
maa poolt määratud tolliametnik. Isegi
kõrge vend, Hollandi kuningas Louis Bona-
parte murrah, vaatamata hõivatustele, truudust
mandi sulule, ega tee märkimisväärseid ta-
kistusi konterbandeerele. Sama probleem kehtis
teravalt üles Napoleoni ja Pürenee riikide sulites.

Juba varsti peale J. Britist naasmist pööras
Napoleon põlgud Pürenee taha, kus Portu-
gal kippus täielikult Inglise sõrdeuette
menema. J. Briti liiduleping nägi ette Portu-
gali lülitamist kontinentaalkokaadi süs-
teemi ja Inglismaale sõjakuulutamist. Vas-
tastavastolise moodiga pöördus Napoleon Por-
tugal valitsuse poole. Vastus ei valelik ja

---

¹⁾ Мемуары XIX века, том 1., lk. 112

ja pötklev. Sellele tähelepanu erutamata formeeriti Napoleoni käsul 40.000 mehelise armee kindral Junot' juhatusel ja saadeti teele Lissaboni suunas.¹⁾ 27. okt. 1807. a. sõlmisti Prantsusmaa ja Hispaania vahel Fontaruebleau leping Portugal jagamiseks. Ohtrate lubadustega õnnestus Napoleonil petta Hispaania kuningat Karl IV-ndat, teotades viimasele tulevikuks keisi tiitlit. Fontaruebleau lepingu järgi kolus Karl IV andma abiväe sõjaks Portugal vastu ja nõustus Prantse väed Hispaania territooriumilt läbi laskma.²⁾

Lepingu sõlmimise sellisel kujul oli Hispaania kuninga suur diplomaatiline viga, mis sai hiljem tema riigile saatuslikuks. Napoleon sai võimaluse juba enne sõjategevuse algust Hispaania vastu Põhja-Hispaania Prantse sõjavägedega üle ujutada ja võis peale Portugal vallutamist sõjda kahe rindel Hispaania vastu. Antud juhul aga osutus, et ka Portugal oli kahe tule vahel: ühelt poolt Prantsusmaaga liitudes oleks ta langenud inglaste rünnaku olivetes merele; teiselt poolt Inglise maaga liidus alles ootas teda prantslaste rünnak maa poolt. Seepärast Prantse vägede lähenemisel Portugal prants-regent loobus vastupanu

1) Memopuh XIX beka, mom 1., lk. 115

2) samas, lk. 167-168

organisatsioonist ja põgenes koos perekonnaga
Inglise laeval Brasiilisse. 29. nov. 1807. a. jõud-
sid Junat' väeüksused ilma vastupanuta
Lissaboni.

Saabus Hispaania vallutamise järgel, mis
Napoleonil juba Pirenee sõjakärgu al-
gusest peale oli plaanis. Hispaania alusta-
mist seodustas sealne siseolukord. Vastu-
aludele rahva ja valituse vahel kaasnud
nii tüübid kuninglikus perekonnas. Kuningas
Karl IV oli tahtejänetu, rumal, kõrgiti oma
naise ja selle seastku duu Godoy naise
all. Niiomne oli vabatud rahva silmis ja
temas nähtis riigi majanduslike ja poliitiliste
naskuste põhjustajat. Juba enne sõja
algust prantslastega Toimus rahva rahutu-
s, mil nähti Vorstmaakri (Kodanlik -
Godoy hüüdnimi) ja tema kivi kõval-
dantst. 1) Hispaania kodanlus ja usaa-
del pant suuri lootusi Godoy ja kuninga-
paariga vaenus olevale teonipärijale, Astuu-
ria prints Ferdinandile. Tema abellumise
pühul mõne Napoleoni sugulasega loodeti
parandada Hispaania majanduselu, tees-
tada reforme ja ajada edukat välispoliitikat.

See plaan oli eholik. Napoleon ei võtnud

---

1) МАРКЕ, К. Истребл. Кор., том X, lk. 726

ette sõjaretke Püreeneede taha mitte selleks, et iht sealsete diinistrate esindajat asendada terega, vaid, et need kõrvaldada ja valitsema panna mõni oma sugulane või teenetega marssal. Nüüaste abil võis enam-vähem kindel olla, et Hispaania ja Portugal muudetakse Prantuse vasallmaaks, kuhu tee on avatud ainult prantuse kaupmeestel, kust Napoleonil esimesel nõudmisel välja pannaakse solidne sõjaväekontingent, ja kust igal aastal kümnete miljonite kuldfrankidega täiendatakse keiseri tsüklikke tagavarasid Tuileries' lossi keldrites.

Peale Portugali ekspeditsiooni jätkus Prantuse vägede valgumine Püreeneede taha kogu 1807/08.a. talve jooksul. Juba märtsis 1808.a. alul Hispaanias kuni 100.000 Prantuse sõdurit ja ohvitseri, kuid et kuningas ega Godoy polemid veel vündunud nende kujaloomulistes karatustes.

õnustades ära kasutada tili kuninglikus perekomas ja rahva vha Godoy vastu, saatis Napoleon marssal Murat' 80.000 mehelse armeeaga teele Madridi suunas. Keel enne, kui Murat Madridi lähistele jõudis, kõrvaldati rahva ülestõusu survel 17. märtsil 1808.a. Godoy ja Karl IV loobus taonist Ferdinand' karku.¹⁾

1) Maari, Napoleon, lk. 157

25. märtsil jõudis Murat Madridis. Ta mõstis
süü valitsevat olukorda ja, et seda ära kasu-
tada, soovitas Karl IV-ndal pöörduda Napo-
leoni peale abipalvega. Sama soovitas Murat
ka Ferdinandile. Mõlemad, kuningas ja eks-
kuningas, asusid teele Prantsusmaale, et
kehata Napoleoni, kes arus momendil Bay-
erni'i kinnas. Napoleon nõudis ka ülejää-
nud Hispaania Bourbonide seest prant-
side ühinnust Prantsusmaale ja kuulutas
siis kogu dünastia kukutatuks. 6. juunil
1808. a. Napoleon dekreet teatas, et Hispaania
kuningaks saab Josephe Bonaparte.
Marssal Murat'ist sai Josephe'i asemele
Napoli kuningas.¹⁾

Kogu kuningliku perekonna Prantsusmaa-
le kutsumisest armati Hispaanias halb. Na-
poleoni plaan ei deifereeritud. Rahva mõt-
lus rhatud Godoy kerkis vastu karvas üle
mõtluseks mõõramatse vallutajate vastu. His-
paania ülestõusu alguseks olid 2. mai sünd-
mused Madridis, kus toimus prantslaste vas-
tane rahva meeleavaldus. Peale selle, kui
Murat sellest aktiivselt eravõtjatega ei vest-
selt arverd õrendanud, puhkes ülemaalne
partisaanmõitlus mõõr. vallutajate vastu. Orga-
niseeriti palavkuliselt sõjaväge, astuti

---

1) Maapre, Hanousson, lk. 158

ühenduse inglastega ja lühikese ajaga olis 150.000 meest relvades, kuigi puudulikult varustatud ja desoltsoneeritud. Uus kuningas Josephe pidi 20. juulil Madridis jõudes enne järga teed rajama. Siiski juulikuus kandis hispaanlased suurt kaotust ja paistis, et Josephe'i troon on kindlustatud.¹⁾

Detamatu sündmus, Prantse kindral Dupont'i alistumine 23. juulil 1808.a. Andalusis Bayleni linnal lähedal ülestõusnute, löösi sõjaga ja parandamatu haava prantlaste kuulusele. Hispaania rahva võitlus sai uut hoogu, Josephe olis sunnitud taganema Põhja-Hispaaniasse Ebro jõe ja pidi Prantsemaalt nõudma uut suurt väekontingente. Samal ajal algas ülestõus Portugalis, kuhu appi tõttasid inglased. Augustikuus tõis prantlastele ka seal õnnestust: kindral Junot pidi kapituleeruma Cintra juures.

Need Hispaania ja Portugalis sündmused olid määratu suur tähtsus ja mõju rahvusvahelistele suhetele Euroopas. Alustatud maade rahvad tõstsid pead ja nägid ette peatselt rahanemist. Lõpuks muutis Napoleon armeele kokkupõrge võitmatu vastasega — rahvaga. Paljudel olid samal ajal uskumatu, et need juust, muud võis

---

¹⁾ Ulemõõduk XIX beika, nom 1., lk. 181

koostetanud piiriga nelvartatud rööbalapunn-
dud (nagu Napoleon põlastavalt nimetas His-
paania rahvast) suutsid mitte ainult vastu
pidada Prantse esmaklassilise armee rüu-
nakutele, vaid isegi võita!)

Hispaania rinde olimasoleu atomistas ära
kamtada Austria, kus juba varem kanduti
kättemaksmi meetod. Nüüd saavad seal sõja
ettevalmistused kiirema hoo. Suhete katkes-
tamise Inglise maaga ol' ainult ostmak-
jaks teostatud. Tegelikult Austria-Inglise
kaubavahetus jätkus Trieste sadama kaudu.
Napoleon püüdis kõrgi vahenditega edasi
lükata sõda Austriaga, kuid järgmisel, 1809.a.
saab see siiski paratamatuks.

Et Hispaaniasse uuesti väeori saata, oli
Napoleon sunnitud evakueerima Prussia.
Konventsioon, mis 12. juulil 1807.a. sõlmoti
Prusi-Prantse vahel, jättis Prusi tegelikult
määramata ajaks okupeerituks, sest evaku-
atsioon seltus kontraktatsioon maksimusest,
mille suurus ol' jäetud Prusi erindaja feld-
marssal Kalckreuth'i siie tõttu määramata.
Märtsis 1808.a. sõlmoti Steni algatusel uus
leping Prantsusmaaga. Selles ol'd Prusti ras-
ked, kuid täpselt määratletud tingimused.
Kontraktatsioon summaks jäi 140 miljoni franki

---

1) Maure, Napoleon, lk. 158

ja selle tasumise panduks anti 3 Priori kaud-
lust prantslaste käsituse. Priori armee arvu-
lone koosseis ja tahtumud lepingu järgi ole-
tada 42.000 meest. Napoleon keeldus alul-
selle ratifitseerimisest, kuid Šliopaansa sünd-
muste mõjul, kukui ala raja sõjaväge, komi-
tas lõpnks 8. septembril 1808. a. lepingu, muutes
selle ühtlasi teeneks Aleksander I ees.¹⁾

Tõltsi liiduleping nägi ette nel Rostri
lühitamist kontinentaalkokaadi. Surve aval-
damisel Rostri, kes oli kaudel Inglismaa
liitlane, pidi peassa etendama Venemaa.
Napoleon saatis ainult väikese väeosa Rost-
ri vastu, kuid Šliopaansa sündmuste taga-
järgel kutus lõpnks sellegi tagasi. Prantsuse
diplomaadid ihutard juba 1807. a. sügrest
saadik Venemaad võimalikult kiiresti sõ-
da kuulutama Rostri. Venemaa viivitas
sõja algusega mitmesugusel ettekäändel.
Kardets, et eduka sõjakäigu tulemusena
Soomes Napoleon võib vähendada või hoo-
ps keelduda Türgi territooriumi loovu-
tamisest Soomaa kaldal. Lõaks sellele
Vene valitsus pelnud nel kõiki Inglismaad
ja Venemaad ühendavaid riite katti lõnga-
rud ning pelnud nel pärs kaudel Prantsuse
liidu kasulikkuses. Sõda Rostri (Inglismaa

---

1) Memopuh XIX beka, mom 2., lk. 97

liitlasega) aga oleks aretanud Venemaa etse-
kohe Inglismaa vaenlaste kilda.¹⁾ Kündel põh-
justel Venemaa arus etalgu äraostavale ses-
onkale. Alles 9. veebruaril 1808. a. läksid Vene
väed Buxhördeni juhatusel üle Soome piiri. Sõda
ol edukas. Juba 16. märtsil kuulutati Soome
Vene provintiks, kuid võitlus polnud veel
loppenud. 1808. a. kevadel ja suvel olid venelased
sunnitud taganema Vene väejuhatuse vahetuse
ja vallutatud tagalas tekkinud partisaaniliiku-
mise tõttu. Karta lõpul ol venelastel jälle edu.
Lõplik rahu sõlmiti alles 1809. a., mil kehtis üht-
nes kontinentaalblokaadiga ja loovitas Soome.

Kokkuvõttes rahvusvahelises olukorras aja-
vahemikus Tšernomori kuni Erfurdi en märgata
Prantse mõju tugevnenust, mis kestis kuni 1808. a.
suveni. Napoleon sundis peaaegu kõik Euroopa
riigid ühtsema mandrisuluga ja lõi vaba stse-
pääsu Prantse kaupmeestele nende riikide
turkudele. Inglismaal pole enam liitlast
mandrit, kuid ta otsustas võitlust jätkata.

Hispaania rahvasõda andis esimese
atavastava hoobi kogu Prantse impereu-
mle ja näitas rkestatud maadele tee vaba-
nemisele Napoleoni võlumõdest. See sundis
Napoleoni Tšhedamat liitu looma Vene-
maaga, talle uusi loetusi andma, mis kom-
penseeriks suhete katkestamist Inglismaaga.

¹⁾ Baugall, Hanoveri u. Breckenp., tom I, lk. 278-279

IV peatükk

Vene-Prantsuse vahelised ajavahemikus

Tšeršeti kuni Erfurdini.

Ersuvalt Napoleoniast, keda Tšeršeti saakudes Pariisis juubeldustega tervitati ei võinud Aleksander end Peterburis sugugi nii hästi tunda. Selge ei see, et Vene valitsev klass, vähemalt esialgu, pole rahul uue poliitilise suunaga, millele Aleksander Tšeršeti aluse pani. Kogu Venemaal pani hämmastama, et riigist, kelleiga viimastel aastatel ei elu ja surma peale võra võitlust peetud, sai nii äkki liitlane, vaatamata sellele, et viimase lahingu eel võitnud selle sama riigi väed. Kõigil ei meelles, et alles kolmete eel Vene väimeelikud tsaarit käsul ohutanud juba sõda Napoleoni vastu, näidanud teda ristuse valulaseks ja tõulunud antikristuseks. Lõuks sellele Vene aadel, kes juba 1789. aastast alates ei valmis Prantsusmaal feodalismi teele tagasi pöörama, ei alnud sellest kavatsusest ka Napoleoni võimu suhtes loobunud. Viimane võis kergesti nakatada nii Venemaa, kui terve Euroopa riikide rahvaid võitlusele kodanliku korra eest. Kes võis teada, et tsarist ühel heal päeval nõuks ei võta pärtsoijust kaotada, talupoegid vabastada ja muudki ümberkorraldusi ei tee Prantsusmaal

eeskujul.

Kuid kõrk see pole peapõhjuseks, mille pärast eriti Venie aadel suhtus taunvalt liitu Prantsusmaaga. Asja tuuma välpa- selgitamiseks tuleb jalk heita Venemaa majanduslike olukorrale.

Liit Prantsusmaaga tähendas ühneniist kontinentaalblokaadiga ja suhete katkes- tamist Inglismaaga - Venemaa peamise kaubandusliku partneriga. Inglismaal ol Venie kaubanduses - nii ekspordis, kui impordis - erikeht. Venemaa varustas kiiresti arenevad Inglise Tööstust rea toor- ainetega, nagu teravilja, lina, vill, nahk jne. ja sai vastu valmiskaupu. Kui aas- talt 1801-1805 Venemaa ekspordis Tordu- teravilja kogusummas 19873000 punda, siis aastalt 1806-1810 mees välja ainult 5120000 punda, s.o. peaaegu nelj korda vähem. Aastalt 1806-1808 moodustas Venie väliskau- bandus väljaveo aras 57% ja sisseveo aras 60% 1801.-1805.a. välja- ja sisseveost.¹⁾

On päris selge, et peamine põhjus selles väliskaubanduse regressis ol suhete katke- mine Inglismaaga, mille pearaskus langes raske koormana otseselt Venie kaupmeeste ja mõrsutke algadele. Prantsusmaa et

¹⁾ Дромов, Экономическое развитие России в XIX - XX веках, lk. 94-95

suutnud Vene kaubanduses asendada Inglise-
maad. Miks? Eritaks tuleb arvestada
kaasaegsed transpordivahendid. Pärn ja
edaraam tee kaubaveoks ei merete, kuid
see ei ole täielikult inglaste võimuses. Raud-
teed hakkas elutama alles paarkümmne
aasta pärast. Jär üle aiinus võimalus -
maanteed jooks. Võib kujutleda, kui kallis
tule see kaup, mida mitte just esimese
klassi maanteed mööda reets Peterburist
Pariisi. Terveks Vene kõrgemasl klassidel
püüdis raha kallite Prantuse lukouskau-
pade ostamiseks. Venemaa rahanduslik seis-
und põelnud eriti kiiduväärt juba sajan-
ds algusest peale. Valitsus ei summutud tege-
ma riigilaene ja hõberubla asemel välja
laskma paberraha - assignaate. Nüümarte
väärtus aasta-aastalt lauges vastavalt
defitsiidile riigi eelarves. 1802. a. üks rubla
assignaatides nõrdus 80 koppkaga hõbedas,
1805. a. - 73 koppkaga, aga 1812. a. ainult
25,2 koppkaga hõbedas.¹⁾ Iha selline järsk
assignaatide kursi langus ei suurelt
aralt Tõltsi vils. Suga ei täiesti loomu-
lik, et Vene ühiskomas kannas rahul-
olematu ja apolitroon valitsuse polii-
tika vastu. Majandus aoutus tugevamaks

---

1) Кротов, Экономическое развитие России
в XIX - XX веках, ст. 435

nii tsaarist, kui Tema diplomaatist.

Sellepärast Aleksander I ja Nene valituse edasised sammud olid suunatud sellele, et parandada Venemaa majanduslikku seisundit, kätte võttes need hüvesid, mida Napoleon Tšitšis oli lubanud.

Kõhe peale Tšitšit tegi Napoleon oma tiibadjutant kindral Savary'le ülesandeks siirduda ajutise saadikuna Peterbursse. Savary sai kaks peamist ülesannet:

1. Hoida tsaar Napoleoni lubaduste märgu all.
2. Uurida Nene kõrgema ühikonna meelomst Prantose agentuuri loomise eesmärgil viimases.¹⁾ Juba oma reisi, alates Nene piiri ületamisest, tundis Savary, kui vaenulikest suhtustid Temasse ja ta kaaslastesse vene ametnikud, kellega teekorral tuli ühel või teisel põhjusel kokku puutuda. Juuli lõpul 1807. a. jõudis Savary Peterbursse. Esimestest päevadest hakkas tal le silma parstma lõhe, mis valitses tsaar ja Peterburi aristokraatia vahel, kelle esistas servis Aleksander I ema Maria Feodorovna. Pavlovski loss (Maria Feodorovna residents) ja Talve Palee olid nagu kaks erinevat nämmutsentrumit Venemaal, kusjuures viimane olis suur märgu Teise

¹⁾ Баргауль, Канонзон и Александровъ I, м.м. I, лк. 112-113

kaaltemisele. Armult Talve Palees leidis Savary
sooja (võibolla ka teeseldud) vastuvõtte. Tsaar
kärtus Napoleoni esindajaga sama famel-
aarselt, kui tema endaga Tšistis. Lask tsar-
na sulitus Savary'ose külmal, vajatud vae-
muga, kuna Peterburi aadel keeldus temaga
igasugusest läbikäimisest.

Liidu loomise tagajärjel Prantonsmaaga
põlv Aleksander mõnugaard muudatusette
võtma Venie valituse koosseisus. Senised
ministrid olid kas Inglise sõbrad või
igal juhul Napoleoni vaenulikke. Sellepärast
erustati välisminister Budberg ja Tema ase-
mele sai krahv Runjantsev; siseminister
Katsuber'id asendas Speranski. Mõlemad
uued ministrid lootsid, et liit Prantons-
maaga saab kasu Venemaale. Runjant-
sev loots Napoleoni abile Iida küsimu-
ses; Speranski hellitas argu lootsid re-
formide läbiviimiseks Venemaal osalt
Preis (Steini ja Hardenbergi), osalt Napole-
oni eeskujul.

Savary kõrge äelamaks vastaseks Peter-
buris oli Inglise agent Robert Wilson.
Ta ähutas igal sammul vaenu Prantons-
maa vastu ja lüüdis teigi Prantonsmaa-
vastast kriitandust. Prantonsmaale diplomaat-
rabanes sellest ahelkust nästlejust alles
peale seda, kui Venemaa kuulutas sõja Ing-
lismaale.

Savary soovitas taaril järsk lõpp teha igasugusele operatsioonile, kuid taar lubab selle siiski ehitteu elvat ja eelstab ettevaatlikku tegutsemisest. Põlka-
mööda oli Prantoni saadikud õnnestunud mõnusa-
gast suhtes luua Peterburi kõrgemas seltskonnas, eriti Aleksandri sõbra Narõškitii perekonnas, kuid enamuse Peterburi aristokraatidest jäid lepitamatuks vaenlasteks.

Oma niiekimelse luure tulemusena Savary ärgitas tundma Veni ühiskonna meeleolu, inglaste esatähtsust Venemaa majanduselus ja mõistes, et Prantonsmaa, kui ta üldse on võimeline inglasi asendama Veni kaubanduses ja isegi teaduses, suudab seda ainult pikema aja jooksul, et see vaheajal ongi Veni-Prantoni liidu kõige kriitilisem ajajärk, mil taarile on vaja anda uusi lootusi ja lubadusi, mis õnnustaks teda otsustavalt operatsiooni maha suruma. „Turkseerumit majanduslik vallutamise peab olema aja küsimus, Turgu ei vallutata nagu sõjakorraldust.“¹⁾ Savary tähts oma luureülesande edukalt ja varustas Pariisi värtuslike andmetega, mida ära kasutas tulevane Prantoni saadik Peterburi Caulaincourt.

Aleksander I oli raskurvi sõbrava sõtku leed-
mõel, kes olis kohane Veni saadikuks Pariisis. Peaaegu kogu Veni diplomaatide kaader oli
Bangalab, Hanoreon u. Aukkeangp; man I, lk. 140

Napoleoni-vastane. Lõpuks taari valik peatus
krahv Pjeter Tolstoi, kes oktoobris 1807.a. saadeti
teele Pariisi. Pole övets selgegi, miks Aleksander just
Tolstoi määras, kes vlima et parstunud evlase
diplomaadi-andega, ega Prantuse-vibralkuna.
Novembri alul saabus Tolstoi Pariisi, kus talle kor-
raldats p'dulvke vastuvõtt. Napoleon käsks kõrgeti
hooldreda Vene saadrike heaolu eest, et tema
sümpaatrat enda poole võtta, kuid kõik jäi
arjatuks. Läbi rmbunud Vene aristokraatral ema-
se vaeruga kodanrike Prantusmaa vastu, jäi
Tolstoi võöraks Pariisi kodanrike seltskoma-
le, Napoleoni, tema valitruusele ja suhtles p'gean
Saint-Germain'i eeslomas frondiervate rajalis-
tidega.')

Tolstoi saabus Pariisi ülesandega taotleda
Napoleoni nõusolekut Prantse erakueerimiseks
Prantuse vägedest. Ta rikkakult p'dles Prantse
ja Poola puhastamist prantslastest Venemaale
tähtsamaks, kui Ida küsimuse lahendamist.
Tärestis õignustatult nägi Tolstoi ohtu Prantuse
vägede viibimisest Vene piiri läheduses. Kirjas
Aleksander I-le detsembris 1807.a. ta soovetas
taaril tugerdada Vene sõjaväge, selle moraali
ja dostripliini, võttes arvesse Prantuse ees-
kuju, et uus, tulevane kukkupõrge prantslas-
tega et tuleks Venemaale eestamatult, sest

1) Ученое дело XIX века, том 1., lk. 123

„leostus taastada selle [Napoleoni] valitusega
põhjaajalome ja põhjalik rahu on pettus, millega
põimutatakse nõdrameelseid, kes ei tunne en-
das mingit vastupanujõudu...“¹⁾ Siit selgub,
et Tolstoi elukutselise sõjaväelaseks olis küllalt-
ki ettenägelik ka diplomaatiks, pidades välis-
matuks uut Prantse-Vene sõda, mil Vene-
maa peab kindlustama eeskätt läänepiiri
ja Turgidama armeed. Siit lähtub ka näne
Preisimaa evakueerimiseks, et see ei muutuks
platsdarmiks Venemaa vastu. On mõistetav,
et nähes ühe sõja paratamatust, Tolstol ei
püüdnud kindlustada Vene-Prantse liitu, üks-
meelt ega usaldust. Napoleon ja Talleyrand'i
asendav uus välisminister Champagny nõud-
sid Prist evakueerimise, et Venemaa evakuee-
raks Deonau väestkonnad ehk nõustuks
asa Preisimaa okupeerimisega prantslaste
pealt. Napoleon ei ole meelsamini antanud
Tolstoriga Tõda küsimust ja tegi ettepaneku
Türgi jagamiseks, mil Konstantinoopol oleks
saanud Venemaa, kuid Vene saadik ei läi-
nud liimile.²⁾ Küsimused jäärakki lahenu-
damata.

Samal ajal Savary asendati kindral Cau-
lanesourt'iga, kes detsembris keskel jõudis Pe-
terburisse. Esnevalt oma eelkäijast näets

1) Сборник, том 89, lk. 312

2) Баргадь, Наполеон и Аракчагов, том I, lk. 200-202

Caulaincourt pidulskult vartu ja paigutati korterisse elusasse Volkonskite loris. Talle kaasaantud instruktsioonis on jälle esikohal Pjotr ja Ida küsimused. Caulaincourt'i tähelepanu on juhitud sellele, et Soona viirskondade loovutamise puhul Venemaale Prantusmaa saaks vastava territooriumalse hüvituse Pjotr arvel (müeldud on Pjotr Sileesat), kuid võimaluse korral Prantusmaa elustab viirskondade jätmist Türgi kämmu alla. Türgi jagamisest käseb Napoleon oma saadikule mitte keelduda, kuid jätta see mõlema kerrast otsustada veel kehtumisel. Lõpuks peale instruktsiooni uuustatud ka Prantuse kaupmeeste huve, kellele kästakse tahtleda soodustusi Neue Turul, kuid mitte Vene kaupmeeste äritsemist kaljustades, vaid Inglise kaupmeestele tahtstun tehes!

Instruktsioonist selgub, et Napoleon püüdis võimalikult mitte midagi Venemaale anda, teigi seda, mis Tšeritš lubatud.

Esimeseks probleemiks taari ja Prantuse saadiku vahelises jutuajamistes olid Pjotr ja Soona viirskondade küsimused, mis moodustasid lahutamatu terviku. Aleksander ei tahtnud midagi kuulda Pjotr-
maa edasest amputeerimisest ja etrustas

1) Baugau, Hanoucou u. Ankeangp, mom, lk. 513-520

Kondlalt Neue vägesid ka Moldaaviast ja Valahhiast mitte välja viia. Preri Sileesia anastamine ei ole võinud Napoleoni tulevikuplaanides küllaltki olulist osa etendada. Kõrgpealt see oli Fiistuskult arenenud provint. Teadaks, see võimaldas luua otseühenduse Saksumaa ja Varravi hertsogkonna vahel ja tekkis suur Prantse vasallriik Ida-Euroopas. Kolmandaks, Preri võrgeneks jälle tunduvalt.

Mingit kokkulepet ei talgu Peterburis et saavutatud. Caulaincourt nägi vastuolusid, mis Venemaal valitsesid seoses liiduga Prantsumaa. Operatsioon ei mõneks ajaks arastarale seonkchale, teatud taast lubadustele, et Ida küsimuses Prantsumaa kaasabil lahendatakse lähemal ajal soodsalt Venemaa suhtes. Sellest kõigest tegi Caulaincourt järelduse ja teatas Pariisi, et viimane aeg on teha järeldusi, Venemaa piir nihutada vähemalt Soonauni ja Neue-Prantse liit ei ole kindlustatud. Vastasel juhul võib Neue aadel ühesi asuda pealetungile, mis halvemal juhul võib taar Aleksanderi kukutamiseni, igal juhul aga Neue-Prantse liidu lagunemiseni.¹⁾ Taarivaldus ei huvitatu täielikust Türgi jagamisest peastliga - haarata väinad

¹⁾ Baugau, Hannover u. Auekangp, mom, lk. 217

ja Kaarstantsoopol, kuud Prantse saadetakse peale valitust nii kaugele minna. Napoleon pole huvitatud, et kaitses ta Türgi jagamist ette võtta, sest Inglismaa võis kasutada juhust ja hõvata paremad palad Türgi pärandest (näht. Egiptuse). Neri põhjusel 1807. a. lõpul ja 1808. a. alul Veni-Prantse liit oli jõudnud surnud punktisse, kust hargnes kaks teed: Ingerimisele või lagunemisele.

Samal ajal Prantse väed vallutasid Portugali ja Prantse diplomaatia püüdis kiirendada Venemaa väljastumist Rootsi vastu, nagu see T.ertsis oli kindlaks määratud. Napoleon pehmid veel tähtsust kaotanud, et Inglismaa nõustub lähemas tulevikus rahu sõlmimisega. Ta mõte oli viivitada Ida tein- gult Venemaaga kui rahu sõlmimiseks Ing- lismaaga või vähemalt kui Venemere tul- gemiseks Inglestele. "Vaevalt oleks küll peale rahu sõlmimiseks Inglismaaga tulnud kõne alla Türgi jagamine olma, et see poleks esle kutsumud uut Prantse-Inglise sõda, sest inglased parimal juhul oleks tunnistanud küll Napoleoni sisset, mitte aga uusi vallu- tust. Täenäoliselt Napoleon poleks sel juhul loovutanud jalgatätki ottomani impeeriumist Venemaale.

---

1) Бангалор, Канонерон и Ахекангоп, ман, lk. 240

Nendest Napoleoni plaanidest tõmbas kriipsu läbi ootamatu teade Londonist, mis ilmus Pariisi ajalehe „Moniteur“ nurgudel 2. veebruaril 1808. a.: Inglise kuningas ja parlament etrustasid jätkata sõda kas võidumise või täieliku hävonguni.

Prantsusmaal polnud teist väljapääsu, kui tõhedamalt liituda Venemaaga. Sel eesmärgil Napoleon 2. veebr. 1808. a. kirjutas oma kuulsale kirja Aleksander I-le. See ei rääkinud programmi suurest ettevõttest, mis teravkuga oli pööratud Inglismaa vastu, ja mitte üksi Inglismaa, vaid ka Rootsi ja Türgi vastu. Kirja peamiseks osajaks oli sõjakäsk Indrass, mille abil loodeti Inglismaa põlvile suruda mandrit es. Sõjaretkele kavatses Napoleon kaasa võtta ka Austria sõjaväed, keda sel ajal parajasti välja õpetati ja ettevalmistati sõjaks Prantsusmaa vastu. Alles Teiksmud kuustar situatsioon: Napoleon rakendab Prantsusmaa vastu suunatud jõud oma teenustusse. Venemaale oli ette nähtud samal ajal sõda alustada veel Rootsi vastu ja laaduda selles suunas oma piire nii kaugele, kui soovib. Türgi jagamist polnud kirjas mainitud, kuid oli mõista antud. Kõrgi küsimuste ührikasjaloomaks arutamiseks tegi Napoleon tsaarile ettepaneku tõeliseks kohtumiseks, jättes aja ja koha viimase määrata.¹⁾

1) Царник, ноя 88, ст. 456-458

2. veebruaril kirjuti uus Napoleoni manööver Aleksandri pimestamiseks ja Vene ühiskonna rahustamiseks, et liitu Venemaaga algavas etrustava mõtlluse staadiumis tugevdada. Tõusis selle eest, nagu selgub edaspidiste läbirääkimiste käigust Peterburis, poolnud Prantose valitus nõus rahuldama osagi Venemaa elulisi huve Ida küsimuses, keeldudes tunnustamast Venemaa peremehe-õigust Konstantinopolile ja Väinadele.

Kirjast paistab kehe selma, et Priidi õulites juba varem üles kukunud probleemid olid tasa ja targu maha vaigitud. Sõnaga pole mõnetatud Napoleoni kavatsusi Slopaandas. Loodeti, et Ida terenduse mõjul nad jäävad Venemaal sõmapaari vahel. Seda ei juhtunud. Juba esimesel Caulauncourt'i ja Rumjantsevi nõupidamisel viimane tõstis üles Priidi küsimuse.

Veebruaril lõpul saabus Napoleoni kirin Peterburisse, koos täpsete juhtnõendega Caulauncourt'ile. Kirin äratas suurt tähelepanu tsarist juures ja varsti alustati läbirääkimisi Prantose raadikuga. Peaküsimus oli Türgi jagamise küsimus, kuid selle ümber, kuidas jagada, tekkisid lahkhelid. Venemaa poolt oli läbirääkimiste kõrgelks välisministri-ter Rumjantsev, kes võisalt kartes Venemaa elulisi huve Idas, võis äelda, et seegi veel

järgkondlamalt, kui tsaar. Näiteks, Konstantinopolis nõustus Aleksander tegema vabaltmaks, kuid Rumjantsevi mõjul muutis oma otsust ja nõudis ühendamist Venemaaga.

Kirjas Napoleoni (16. märtsil 1808.a.) Caulaincourt kirjutas, et olukord on halb, võitlus on ebarõõrdne - kaks ühe vastu (Rumjantsev oli ühteaegu välisminister ja kaubandusminister ning kaalus Iga küsimust põhjalikult nii majanduslikult, kui poliitiliselt seisukohast. 1)

Läbirääkimused läksid ebadeastisemini, kui pelnud kõne all Türgi sõda - Konstantinopolit ja nänu, mida Rumjantsev tahtis Iga hõma eest Venemaa valdusse võtta. Ka tsaar ise ei viid nõus kõrk muu Napoleoni andma, kui ainult Venemaa saaks Otomanid jupeeridumit sõdama. Ta kinnitas Caulaincourt'ile: „Võtke hädas kõik, mida tahate, väljaarvatud see, mis on Bardanellede juures. Vastasel juhul see, mida te armate, kaotab Igaruguse niärtuse.“ 2)

Kahenädalase vaidluse tulemusena koostati lõpuks kaks Türgi jagamise projekti - Vene ja Prantse projekti. Esimese järgi

1) Baugade, Hanousson u. Alekceangp, mom, lk. 299

2) samas, lk. 302

Konstantinoopels ja väsnad jõi saama Venemaa; Tese järgi kas meodustada seal autonoomne värsrkond või anda Bosphorus Venemaale ja Dardanellid Prantoomaa valdusse. Mõlemates projektides olid ka Austriale juurdelõtked ära märgitud.

Peterburis läbirääkimised peegeldavad need vastuelusid, mis valitsesid Venemaa ja Prantoomaa vahel - kumbki kartis Tese tingimustest Türgi arvel. Kiirvõimude lõplik otsustamine jõi Formuuna mõlema keseri talitlusele kohtumisel. Kohtumise eeltingimusena saadis Aleksander; Venes projekti vastuvõtmise. Vahupeal Napoleon suheldus mõneks ajaks Sliipaaniga kiirvõimude ja lahendas need enda kasuks. Kesrite kohtumise kiirvõimud jäi esialgu kalitiseks. Venemaa tähelepanu olis pööratud Soome vallutamisele, kus hakkas kippsema Venes-Prantooma liidu esimehe vlt. Täpealest, Soome vallutamise ja Venes provintseks kuulutamise avaldas talustarvat mõju Prantoomaa-vastasele operatsioonile Venemaal. Selle Tõttu, et mitte suhteid Prantoomaaga rikkuda, kiitis Venes valitus veigt heaks Sliipaaniga Bourbonide kõvaldamise, mida Napoleon olis taart slonid igati püüdnud õigustada. Märkuus 1808.a. olis Caulaincourt saavutanud Peterburis viipalju, et tsaar

nõustus kohtuma ilma eeltõngimusteta, kuid mitte enne, kui suvel, sest rootslased karatsenid kevadel vastupealetungi alustada. Kohtumise kohaks oli ära määratud Väike Saksaa provintskomm - Erfurt.

1808. a. kevadet võib pidada Neme-Prantse liidu kõrge tugevamaks perioodiks. See oli aeg, mil taar oli Napoleoni mõju all ja ka Neme ühiskonnas nähti liidust kasu. Olukord muutus aga juunis 1808. a. Rootslased alustasid pealetungi ja uue Neme provintsi - Seome saatus oli olustatud. Rootsi selgataga seisis Inglismaa, kelle laevastik ujus Taant meres ja Baltimeres. Napoleoni lubatud doverissoon Lõuna-Rootsi jäi teestamata ja Venemaa nägi selles reetmüst. Teravalt andis Funda kontinentaablokaad. Selle tagajärgel parits, et taar ja välisminister veel asukestena on Prantse sõbralikud Venemaal.

Selles olukorras astumatu kogu Euroopale ja Napoleonile endalegi anti liik Prantse supeerumile kohas, kus seda kõrge rõhem eedats - Hispaanias. Bocyleri'i matastroof ja sellele järgnev marsaal Junot' kapitulatsioonine Portugalts äratasid rkestatud Euroopa ja ajasid murja Napoleoni plaanid Idas. Austria ja Saksamaa tõestrid pead. Neme-Prantse liidu kindlustamine

muutus Napoleonile hädavajalikuks. Kuni varem liit olis vajalik ühiselt pealetungiks, siis nüüdsest peale olis mõõtuandev kaartse.¹⁾ Olis vajalik, et Venemaa ähvardama jääna seoaks Prussia ja Austria saljatega vähemalt sentkannu, kuni Napoleon surub maha Hispaania ülestõusu. Teda kirsimus Tuli esialgu kõrvale heita, aga ka kohtumine Aleksandriga veel mõneks ajaks edasi lükata.

Hispaania ülestõusu mahasurumiseks olis tavalis kiiret ja atonstarvat tegutsemist, mis, suuremood armeekontingente. Olis vaja ära tulla ekspeditsioonväed Prussiist, kuid ühtlasi näidata Aleksandrile, et Prussia evakueerimine on teostatud suurest sümpaatsest oma liitlaste vastu, kes seda olis kogu aeg nõudnud. Teada saades Boyleri kapitulatsioonist, Napoleon kirjutas Aleksandrile kirja, kuid astas sellele vabalt varasema kuupäeva, et Venemaal ei peetaks Prussia evakueerimist Boyleri tagajäreks. Kirjas täotatakse peale selle Meldeavva ja Valahhisa juba ilma vastutamiseta Venemaalile anda. Muud probleemid lubatakse lahendada eelseval kohtumisel.²⁾

Tõsi on selle kõigea rõus, kuid mõnen-
dri

1) Metropuh XIX leka, mom 1., lk. 132

2) samas

olü Nene riigimeeste tahelepanu jälle Tera-
nalt koondatud Türgi jagamiseks. Kui Türgi
juulis 1808. a. Formus uus riigipöör, mil
ellustaja IV kukutati ellustaja Bairaktari
pealt, arvati Venemaal, et on jälle saabu-
nud soodus aeg Ida küsimuse lahenda-
miseks. Nende lootustega Aleksander, amur
lele Erfurti.

Türgi madates Nene-Prantome liidule
Tölvitist kuni Erfurdont parstab silma, et
mugist Tölvist, kindlari liidust siin
ei saa juttu olla. Liig Tölvist olü lah-
keld selles. Ida küsimus oli amurks baa-
rks, millel liit püüis ja mille lahenda-
misest olü liidu tugevus.

V peatükk

Vene-Prantsuse vahelised 1808. a. sõjased.

Ajavahetuskus Tšerõtst kuni Erfurdus, et 1808. a. kevadest alates, Vene valitsejad klesid ja taar üha selgemini hakkasid mõistma, et liit Prantsusmaaga polegi nii kasulik, kui Napoleon Tšerõtst ol teotanud. Vene-maal tatbati, et Napoleon pole võis sank-tšioneerima isegi Ulddaavta ja Kalahhna liidendamast Venemaaga, rõõksmata väi-nadest ja Konstantinopolist. Prantsuse väed püüsid endiselt Varnast kütrogkonnas ja eld küllalt arvukad Saksamaal, Pöörmaa kaasaarvatud. Vene väed Soomes 1808. a. kevadel algava uue roostlaste pealetungi ja Vene tagalas levva partisaanliikumise tõttu kand-nd kaotusi ning eld sumitud taganema. Napoleoni lubatud abi Teise riide avamise näel Lõuna-Roostri jäi mitmesugusest ette-käändest tulemata ja pahandas Venemaad. Venemaa rööelukord 1808. a. sõjaseks ol halb. Kontinentaalkaader tagajärgel tekkis majanduslik laostumine, pankrotid, rahakurs langes.

Selle kõigi tõttu operatsioon Vene ütro-konnas ol vaibu, vaid Tugernob. Aleksan-der I-le saadeti anonüümised kirju, küll ettepanekutega loobuda liidust Prantsusmaaga.

ja uuesti läheneda Inglismaale, Rootsilile ja Austriale, küll ohvardustega, mis meenutavad traarile tema isa, Pauli, saatust, kes oli sõbrustanud Napoleoniga. Aleksander nättis seda kõrgi arvesse, kuid liidust Prantsusmaaga ei riskinud siiski loobuda. Kene valitusele paistis Prantuse imperium sellal veel niivõrd tugeva ja althõkuna, et sellega vaenujalale ruttumorest ei eldud huvitatud.

Kuid aineti esnes selles Lääne-Euroopa konglomeraadis juba 1808. a. suvel nõrkuse tunnemärke, algugi et embrionaalses olekus, midagi isegi Napoleon isegi ei märganud, mis aga Talleyrand'i ja Prantuse pealtseerimister Fouchi' taotsete selma paisteld.

Sellest ajast peale, kui prantslased tabas Hispaanias lüüasaamuse, olis Napoleon suurest enam huvitatud, et liit Venemaa-ga oleks aktiivne ja kindel. Kuid varem liidu eesmärk olis (Prantsusmaa poolt) sõjda Inglismaa vastu, siis nüüd taotleb Prantuse diplomaatia, et liidu peafunktsioon oleks Prantsusmaa kaitsmine, Lääne-Euroopas tekkinud rahvuslik-vabastusliku liikumise mahasurumise ja uue Prantsusmaa-vastase koalitsiooni tekkinise vältimine. Hispaania sündmuste mõjul

Julgust ammutanud Austria olis valmis
sõja hetke Prantsusmaad seljastagant riin-
dama. Napoleon sai oma agentide kaudu
teada Austria neelvastumisest ja aimas
Viini karatoust. Keel augustis 1808.a. pöördus
ta horatusega Austria saadiku Pariisis
Metternichi poole, viidates sõjalstele ette-
valmistustele Austrias ja kõneles selle
mättetusest, kuna Prantsusmaa ja Kene-
maa on liidus. Samastoultse kirja läks-
tas Napoleon ka Franz I-le. Ta soovitas
Austriale Prantsusmaaga kokku leppida,
rahus elada ja kõik sleks korras.¹⁾

Tegelikkult kokkulepe Prantsusmaaga sleks
Austriale tähendanud kesiseisvusest loobu-
mist. Napoleon ei heelnud ei ohest ega
tesest. Kuni Metternichi pöördus Napoleon
poole, et osa mätta Erfurdi kehtumusest,
vastas see etarvalt, sest sel julul tekkles
Kene-Austria lähenevuse oht. Austria
valstous ei muutunud oma poliitikat
ja Kene-Prantsuse liidu uuendanuse Erfur-
di sät seda hädarajalikkumaks Prantsusmaale.
1808.a. suvel atustats lõplikult mõlema kevori
kohtumuse aeg ja kolit - 27. sept. 1808.a. Er-
furdis Saksaamaal.

Kene valstisevad klassid olid Erfurdis

¹⁾ Paangade, Napoleon u Auekeangp I, mon I, lk. 399-402

kohtumise vartaselt meelestatud. Looaks sellele kardeti, et taarile võib esaks saada Hispaania Beembontide saatuse: Napoleon kihtsalt meelstab ta Erfurdi, aucteerib ja saadab asumissele mõnemesse Prantse lers-kondlusesse. Vene aporterisont meele- eluud kajastab Aleksander I ema, lersk ta- rima Maria Feodorovna kirj 25. aug. 1808. a. Kirjas on antud lühike ülevaade rahvus- vahelisest olukorast. Erfurdi kohtumise eel. On näidatud Napoleoni kui tiranni, kes on vallutanud peaaegu kogu Lääne- ja kesk-Euroopa ja tahab nüüd, et Vene- maa aleks rakendatud Tema sõjavankri ette. Maria Feodorovna mõrtab hukka Vene välispoliitika Tšitist alates, mis tee- nib asumit Prantsemaa hukke ja nõrges- tab aaljuures Venemaaad emast. Ta kar- dab tävesti ägustatult, et Venemaa võib sellest välispoliitikat jätkates lõpuks sõja- liseelt ja majanduslikult laostatuna lam- geda Napoleoni oluertes. Venemaa majan- duslikku olukorda on kirjas kujutatud katastroofilisena: hõmad on kõrged, Teet- mone jääb seroma, rahandus on pankroti äärel. Seda kõike arvemu nettes palub Maria Feodorovna kogu Venemaa aporterisontide ringkondade rumel, et paeg ja taar, Aleksander I, hülgaks Erfurdi kohtumise

vi vähemalt viivitaks sellega, lükkaks edasi.¹⁾

Üldiselt Maria Fedorovna paistab hästi tundvat rahvusvahelist olukorda (kui võrd ksu on Tema enda koostatud), kuid iseloom ka misonutud. Näiteks, on etatud, et Napoleon, elutades Venemaa sitta Keetri vastu, püüas vltmas Inglismaa kahjustamisest.²⁾ Tegelikult Napoleon taotles, et Keetri sõja tagajärjel loobuks liidust Inglismaaga ja ühneks kontinentaablokaadiga.

Aleksander; vastus ema kirjale on kainelt läbimõeldud hõnang Telleaegsele rahvusvahelisele olukorale, mille järgi võib oletada keegi küllaltki tähelepanuväärseid diplomaatilisi võimeid. Aleksander peab vajalikuks säilitada häid suhteid Prantsusmaaga, näeb, et vastasel juhul võib Temast saada alitlik meelane. Ta kirjutab: „... aimult kann on juhtivaks aluseks niikide poliitilises tegevuses.“ Seejärel, on vajalik, et Prantsusmaa võtles müelda, et tema poliitilised huvid võivad ühtuda Venemaa poliitiliste huvidega...³⁾ Vene-Prantsuse liidu sõltu väigus arvab Aleksander küllalt võrvalusi olevat rehvastumiseks, et alles hiljem soodvat rahvusvahelist olukorda kasutades

1) Pyeekari eimäpuna, 1899 aripell, lk. 5-17

2) samas, lk. 8.

3) samas, lk. 18-19

Prantsusmaa vastu astuda.*) Teatavasti sellise
tsaarvalituse poliitika tagustas end. Vene-
-Prantsuse sõda liikkus edasi 4 aasta võrra
ja Venemaa karutas seda aega halvastu-
museks. Krijaga Maria Feodorovnale kehtis
Aleksander kõvale opostriiconi piirid
mija ajada Erfurdi kohtumist. Varsti peale
seda, 14. septembril, asus ta Peterburst teele,
peatus vahipeal paar päeva Königsbergis, et
külalstada oma vana sõpra ja liitlast -
müüd puruvaeseks tehtud Friedrich-Hel-
helm III -ndat, ja jõudis 27. septembril Erfurti.

Samal ajal Prantsusmaal tehti Napoleoni
käsil suuri ettevalmistusi Erfurdi sõdiks.
Prantsuse keiser soovis, et kohtumisel oleks väl-
ja pandud kõik, mis Prantsusmaal suurepä-
rast. Ta tahtis ilu ja hiilgusega pimestada nii
Vene tsarit, kui kõiki need arvukad kunu-
gard, vürste, hertsoget ja diplomaate, kes Er-
furti oluurvad. Lõuna raadeti Prantsuse eliit-
väeasjad. Prantsuse teater, esetas kuulsat näit-
leja Talma'ga pidi hoalitsema selle kõrge selts-
konna meelelahutuse eest. Enus oleva Talley-
rand'i kutus Napoleon jälle päevavalgele
ja tegi talle olisandeks uue Vene-Prantsuse
lijõu projekti väljatöötamise. Veel kard olid
Talleyrand'i diplomaatilised võimed Napoleonile

---

*) Aleksander vastus Maria Feodorovna Krijale
vt. Pyeekari eimäpuna, 1899 a. pild, lk. 18-24

vajalikkud, kuid Niimase waldust kurtawitati. Instrueerides Talleyrand'i rõhutas Napoleon, et ta ei taha enam tummistada Tilsiti lepingute kõrge artiklile, et on vaja sõlmida uus leping, mis jätaks talle Nabad käed Iltsooanra sulites, asetaks Austria sooleantud olukorda, kus see ei saaks rünnata Prant-sonomaad, et uus leping oleks teravalt Ing-lesmaa vastane ja rahuldaks Neue waltou-ze nõudeid.¹⁾

Neid Prantouze välispoliitika põhiprintsiipe ja Caulaincourt'i kirjarahetust kam-terdes koostas Talleyrand lepingu projekti, mis üldjoontes sel kujul ka Erfurdis alla kirjutati.

27. septembri hommikul saabus Napoleon Erfurts. Samal päeval saabus ka Aleksan-der ja Emma lähistel Formus kiirte-er-mine kohtumise. Demonstratiivselt ter-ritasid mõlemad üksteist kallistuste ja suudlustega, mis pidid näitama mõlema riigi tugevat liitu ja nende waltsejate lahutamatu sõprust. Edasi ründuti Emma, kus järgnevalt algasid läbirääkimised. Er-furt sai paariks nädalaks Euroopa täht-saamaks linnaks, kuhu olid pööranud kõigi waltseuste pilgud. Saksa wäkeriikide

---

¹⁾ Talleyrand, memoiren, I B., lk. 304

valitsejad olid ilmunud triumfist vanduma
oma ilmovalitsejale - Napoleonile, Prussi ol-
saatnud oma esondaja, Viinist saabus pa-
rum Vincent keser Franz I-se kirjaga. Tal-
leyrand kirjutas oma memuaarides mes-
susega, et mitte ainult kumal halvamas,
vaid ka Saksa vürstid, kes neel trüüfidel
istusid, noomariid põrnus oma nn. pro-
tektorit ees ja „... suudlesid kätt, mis neid
täna võr homme hävitada võis.“¹⁾

Kõhe teisel päeval peale saabumist kes-
nid määrasid omale kindla päevarežiimi:
hommikul tegelis kumbki oma toikle as-
jadega. Siis järgnesid keisrile väljasõidud,
paraadide külastamine jms. See peale kesk-
päeva ol ette nähtud poliitiliste küsimuste
käsitlemisele. Öhtu ol jälle määratud mee-
lalahutustele, peamiselt teatrietenduste vaa-
tamisele, mis kestasid peaaegu keskööni.²⁾

Kogu Napoleon ja Aleksandri kohtumise
aega võib jagada kolme perioodi:

1. 27. sept. - 5. okt. 1808. a., s.o. aeg, mil Erfur-
di Formuulid läbirääkimised põhivotes
poliitilistes küsimustes mõlema keisri vahel.

2. 6. - 8. okt. keisrid teostasid väljasõidu
Weimari ja viibivad Jena lahinguväljal.
Samal ajal vältsministrid jätkasid vähem

¹⁾ Talleyrand, Mémoires, t. 13, lk. 313

²⁾ Müller, Erinnerungen, lk. 224-225

tähtsamate poliitiliste küsimuste arutamist.

3. 9. - 14. okt. Formus lepingu sõlmimine ja lahkuvõttessemine.

Esimisel perioodil suurema osa ajast võttis Austria küsimuse arutamine. Selle kõrval aruvalt põgusalt peetuti Türgi, Prussia ja Poola küsimustel. Hebe Erfurdi kokkumise algul tõi Prantse saadik Niinits - Andriassy Napoleoni teate, et Austria valitus keeldub tunnustamast muudatusi Hispaania ja Napoli troonidel.¹⁾ Täheandab, Austria-Prantse sõja puhkemine rippos funktsioneeris staas ja seda suuts vältida ainult Venemaa käitumine. Sellepärast Napoleon võtsit püüdis saavutada Aleksandri nõusolekut, et Austriaid paraliiserida ja seega sõda, kui mitte lõplikult vältida, siis vähemalt edasi lükata, kuni Hispaanias on Josephi võim kindlustatud. Kuid just selles küsimuses osutus tsaar ootamatult kangekaeliseks. Tsaari käitumine kujunes omaette probleemiks, mida ei osanud millegagi seletada Napoleon ega Talleyrand ajalehesed. Alles hiljem selgus, et olulist osa etendas selles suhtes Erfurdis nähtselt Napoleoni truue abiline, tegelikult reetur Talleyrand. Ta selgustas Aleksandriale Napoleoni plaane, hegemonia

¹⁾ Prangade, Hanouillon u. Arlekangp, moht, lk. 434

taotlust Euroopas ja soovtas taast sellele vastupanu avaldada. Eifurdis Talleyrand kolitus regulaarselt taariga viistoma Thurn ja Taxise mõrarestetas, tohtis oselt parun Vincenti juuresolekul. Neil kohtumistel suudaski Aleksander selle kangekaeluse, mis omal ajal jäi mõrstatuseks, neil kohtumistel sat ka Austria erindaja muljed Neue-Prantose vahekorvast.

Objektiivselt hirmates ei saa Talleyrand'i teguviisi hukka mõrsta. Olguks, et reetmusele ta pöidab silmas esmajoones enda huve, siis tema idee teostamine (s.o. Prantosmaa piiride tagasi vihmamine Rensle, Alpeidens ja Pireneidens) päästnud Prantosmaa 1812-1814. a. katastroofist. Ta nägi Prantose impeeriumi kõrge hülgavamat aastal ette selle paratamatut hukku.¹⁾

Sisus väär müelda, et Aleksander järgnes Talleyrand'i eestvedamisele ja aimult sellepärast kategooriliselt keeldus Austria vastasest välispoliitikast. Iluudugi mitte. Neue Valitsusel ei oma kindel seisukoht Austria küsimuses ja Talleyrand'i tähtsus seisnes vaid selles, et ta soovistas selle seisukohta elluviimist. Aleksander mõrsta müüd üha paremini, et Prantose impeeriumis

1) Maupre, Francaipari, lk. 103

on tärkamud tsespeelst lagunemise ees
ja nende kaasa tuleks soodustada.

Vene diplomaadid põlvunud huvitatud, et
Austria keisririik saaks sõjas jurrustatud,
sest see tähendaks analoogiliselt Prants
jurrustamisega võlm- võlma vastu jäämist
Prantsusmaaga. Venemaa põlvunud huvita-
tud ka, et Austria võeks temas vaenlast
ja alles sunnitud liituma Prantsusmaaga.
Seda arvesse võttes otsustas Aleksander I
soovitada Austrial küll mitte sõda alus-
tada, sest Napoleon võib võidu saavutada,
kuid hoiduda surveabimõudest sõja ära-
hoidmiseks.

Kahetse päeva kestel nõudis Napoleon
taarilt otsustavate abimõude tarvistusele
võtmist sõja vältimiseks, ühise nõude saat-
mist Viini, milles nõutakse uue Hispaania
kuninga tunnustamist. Sama kahetse päeva
jooksul jätkus taaril rradust sellele
vastu vastelda. Ja lõpptulemus ei, et Aleks-
ander nõustus armult julel, kui Austria
erimesena sõda alustab, tegutsema tema
vastu. See ei kõrk, mnda Napoleon sun-
tis Austria kühmuses Venemaalt välja
pressida."

Juba veebruaris 1808. a. ei kundlaks

1) Baugade, Kanonikon u. Aukceaxgp I, mom I,

määratud, et mõlema keegi kohtumisel tuleb arutluse alla Ida küsimus, kees sõjaretke planeerimisega Indrasi. Aleksander ei kumagi tegele vaimustatud sellest mõttest, kuid proovimööda see fantaasilisena tundub ettevõtte omandas tervejärgulise koha Neue välispoliitikas. Eigem ei tagasi pöörduda reaalsuse piiridele, saavutada Napoleonilt peale lubaduste ka midagi konkreetset Türgi arvel. Lennu ei looman väistkordade, Konstantinoopoli ja Väänade omendamise aland Neue maale tähtsamatuks unustuseks. Septembrast Neue diplomaadid mõtlesid: eigem saavutada vähem, aga selgesõnalisem lipõnguga.¹⁾

Ergurdis Aleksander: eittas Ida küsimuses vaid kaks tagasihoidlikku nõudmist:

1. Napoleon andku nõusolek Meeldaarja ja Valahhia ühendamiseks Neue maaga.
2. Prantsusmaa loobugu vahetatusest Neue-Türgi rahuläbiväärtustes.

Napoleon põhiliselt nõustus sellega lõpama sündmuste mõjul, mis tegid võimatuks momentid ottomani suvereenumit täieliku jagamise ja palus aruult, et takistataks Inglise-Türgi lähenemist ning hõlpsaks

---

¹⁾ Muddel, Myemägra naua Saipakmap, lk. 306

saladuses tema nõusolek, kuni prantslastest
Lévandri kaupmehed jõuavad likvideerida
oma äri, aga puumgt taluda turgt valit-
suse repressioone.?)

Lühidalt puudutata Erfurdis veel Preri
erakueerimise küsimust. 8. septembril leppin-
guga et Napoleon Perri olukorda parau-
danud, kuid nähe. Nene tsaar pahandas
see, et Perriimaad kurnas ehkka veel talutu
kontributsioonisumma ja, et Prantrose
võid soovida kalmes Perri kindluses.

Napoleon keeldus järelandmistest Perri
kaudu. Talle oli teada Perri valitsuse meel-
sus, sest mõnt aeg enne Erfurdi kokkumist
et prantrose poliitise omestunud hanki-
da Perri minister Stern kirj. Stern elutas
Perriimaad koos Austriaga võtta astuma
Prantrosmaa vastu ja teetas ning innustas
ületoonusu meeleolu hõljuti loodud Hest-
jaali kunngriigis. Sellele Perri ministri
käitumisele et Erfurdis Napoleoni heaks
ettekäändeks, kui Aleksander nõudis
halastust Perriimaale. Arusa mõõndu-
sena vähendas Napoleon Perri kontribut-
sioonit 20 miljoni frangi võrra.

Nene valitsusele tegi endiselt murest
Varrast hutsogkonna olemasolu Venemaa

1) Muddey, dlyetnaga nauya Tsaripakmap, lk. 306

läänepiiril. Seejärel taar tõstis Erfurdis
üle kirimuse, et Prantuse väed sealt
välja viidaks ja hertsogkonna piire ei
lasendataks. Nememaale oli elulise täht-
susega, kuit tugev on hertsogkond ja kui
palju on seal sõjavägesid, sest vastavalt
sellele pidis ta oma läänepiiri kaitset
kas tugevdama, või pelnud sama vafa
erilist tähelepanu pöörata.

Napoleon lubas läbirääkimiste käigus,
et viib oma väed Poelast välja, kuid Erfur-
di lepingus pole seda sõnagagi rätitud,
ja loomulikult seda lubadust ka ei täi-
detud. Tegelikult Poela kirimus jäi lahun-
damata. Juba Narnast hertsogkonna piiri-
ma jäämise tõttu pelnud mitte mille-
gagi garanteeritud, et sealt kord üle
Nememaa piiri ei astuta.

Nõstluses Inglismaa vastu võlv Erfur-
di kohtumisel märgata Napoleoni uut
taktikat. Sensed Inglismaa vastase nõst-
luse plaanid olid kas nurjunud (Briti
saarte vallutamise), määramata aja
peale edasi liikumud (India retk),
või ei annud soovitud tulemusi (kon-
tinentaablokaad). Erfurdis mõlemad
kõrvald Napoleoni tahte kohaselt leppivad
kokku, et Inglismaad tuleb moraalselt

mõjutada, mitte etreselt alistuma, vaid rahu rõlmsma. Nad etrustasid teha Inglismaale avaliku rahuettepaneku, mille eeltõngomuseks oleks, et Inglismaa tunnustaks kõrgi mandril teostatud muudatusi. Rahuettepaneku avalikkus ei siinjures kõige tähtsamaks momentiks. Nii oleks Inglismaal seda raske almid tagasi lükata, ilma oma autoriteeti kõrgutamata rahvaste rõlmsis.

Lõpuks, küllaltki alulise tähtsusega kirjmus Neue-Prantouse vahetorra valgustamisel 1808.a. sügisel ei Napoleoni uue abeliku kirjmus. Napoleon ei oma võrnu päri- lrauks muutnud, kuid raja ei troont- pärijat. Kuna tal kehtvast abelust ei almid järeletuljard, siis juba enne Erfurdi kohtumist ta mõttes kalutusele ja uuele viljakale abelule. Täiesti loomulik ei, et Prantouse kehtis pehk uue abrikaassa kirj- muses peatus Peterburd õukonnal, Aleks- ander; knt sõbra ja liitlase õdedel. Nümes- test võrs kõne alla tulla muurvüstoma Jelena Pavlovna, kes ei just parimates aastates, kuna noorem õde Anna ei veel lapse-eas. Perekondlike sõdemeti loomine Pariisi ja Peterburd õukondade vahel oleks lähendamud mõlemad mard ja oleks

tugevdamud Neue-Prantnere liitu. Napoleon tegi Erfurdis Talleyrand'ile islesandelis kõnel-
da sellest abielumit plaanist Aleksandrile.
Nümanne soovitas oma soovimat öde, kuid
kingsmusel, et ema sellega nõus on. See
ei oama hea, kui kuuldumise, sest ellasta
Feodorovna oli Igaruguste sidemete vas-
tane Napoleontga ja loots andis talle
Egryse oma tütarde saatuse üle etous-
tada Paul i Testament, mida hoolikalt
hoiti ellaskras, Uspenski sekretis.?) On väi-
malik, et ka Talleyrand Napoleoni abiel-
lumitokirismuses taarile koogu andis
kuuldumiseks.

Kui põhiliste kirjumuste ei kokku-
lipe suurte raskustega saavutatud, jätsid
kerand redaktoraonkirismused ja koogu
läbirääkimiste tulemuse kirjaltku fõhsee-
romise oma välisministrite Rumjantsevi
ja Champagny koduleks. Koogu töö tule-
musena valmisi Erfurdi salaleping, stult,
väljaarvatud vähesed muudatused, väga
sarnane Talleyrand'i peelt koostatud
projektile. 12. okt. 1808. a. vormus lepingu
allakirjutamine.

Leping koosnes 14 artiklist, mille stou
on lüheldalt järgmine:

1) Bangard, Hanarion u Hrekeangp i, mom i, lk. 467, 469

I artiklis kõneldakse, et mõlemad kee-
red uuendavad Tšehhis sõlmitud rahu-
- ja liidulepingut ja kohustuvad ühise rahu-
-lase suhtes ühise seisukoha võtma.

Artiklid II - VII (incl.) on juttu rahu läbi-
-rääkimistest ja selle tingimustest Inglis-
-maaga: mõlemad lepinguosalised nõue-
-tavad oma erandajad läbirääkimisteks
Inglismaaga ja viimane peab võtma
kohu alusel tunnustama Soome, elladaa-
-nda ja Valahhita Nene riigi osaks, samuti
Prantsusmaa pealt teostatud muuda-
-tus Hispaanias.

Artiklid VIII - XI (incl.) käsitlevad Ida kü-
-simust: kuna Türgis valitseb korraltu ja
-revolutsiooniline olukord, mis ei taga
-elladaavia ja Valahhita elanikkonna kait-
-set, kuulutab Venemaa nad endaga
-ühendatuks. Peaks aga Austria võtma
-selle riigi sel puhul Türgi kaitseks võlja
-astuma, siis kohustub Prantsusmaa Ven-
-emaad taetama, kusjuures viimane
-taetab Prantsusmaad Austria kallali-
-tingimustel. Mõlemad pooled garan-
-teerivad teiste Türgi alade puutumatust.

XII artiklis kohustuvad mõlemad kee-
-red julel, kui läbirääkimised Inglis-
-maaga ebaõnnestuvad, ühe aasta jooksul

kehutama, mil leppuvad kokku sõjasoperatsioonides ja jätkavad sõda, suunates kõik oma jõud Inglismaa vastu.

XIII artiklis mõlemad pooled tunnustavad Jaani kuninga lojaalsust endis suhtes ja garanteerivad talle omandatud valdused.

Lõpuks XIV artikkel kohustab leppungit vähemalt 10 aastat saladuses hoidma.*)

Peale leppingu allakriiputamist alustavad Napoleon ja Aleksander: veel enne lahkumist koostada ja teile saata kirja Inglise kuningale rahuletipanekuga. Kirjas on, viidates mõlema kerti sõprusele ja kõrgi rahvaste rahuleastlusele, märdatud need hädad, mida on peetudele niiskidele kaasa teinud merekaubanduse katkemine. Mõlemad keisrid soovitarad inglastele sõjda rahundeid huvide vältustamiseks mandri riikidega, sest, Tulevikus võivad Formuda veel palju suuremad muudatused, ja mitte kõik karuks Inglise rahvuse poliitikal."¹⁾

Allakriiputatut tuleb mõista kui ähvardust Inglismaale, kui ta pole nõus rahu sõlmima. Sõnade, "suuremad muudatused" all on kindlasti mäeldud seni kavatsatud,

*) Erkurdi Vene-Prantoni salaleppingu tekst vt. Talleyrand, Memoiren^{I B}, lk. 345-348

1) Bangall, Napoleon u. Aleksander, mom^I, lk. 488

kursid teostamata Niine-Prantouse ühist
rõjaretke kas Indrasse või Põrte saate
vastu.

Neil enne ärasõitu andis Napoleon
audrentri ka Austria esindajale Erfurdis
-Konvent'ile ja ractes temaga kirja Franz⁵-le,
milles rõhutas veel kord rahu säilitamise
vajadust Prantoumaa ja Austria vahel ja soo-
vitas Austria keisrile oma maal erkõudurda
Prantouse riimelkud elemendid.¹⁾

14. oktoobril Napoleon ja Aleksander; lah-
kustid Erfurdist.

Kuudas hõmata Niine-Prantouse vahetorda
1808. a. sügisel? Milline ole Erfurdi lepingu
tähtsus Niine-Prantouse liidurahetkorrale?

Kahtlemata et saa kumbagi peale dip-
lomaatilisest edust Erfurdis pöidada tähtsõuks.
Nememaa emandas küll aummu rgatsõtid
Seonau vürstõkonnad, kuld et saavuta-
nud Prantoumaalt lepingulist nõusõle-
kut Põrte ja Varsovi hertõgõkõma evaku-
eerõmõtsõks prantõlastest, rääkõmata Kõus-
kõntõnõõpõlist ja väinadest. Napoleon saa-
vutas küll Aleksandri nõusõleku nõõtlõõks
Inglõsmaa vastu, kui viimane et nõõstu rahu-
ettepanõkõuga, kuld Aleksander et kõõfõtanõid
alla lepingule, mõõ kõõrdõustaks õõgal jõõul

1) Napoleon, Feld der Kaiser, II B., lk. 105-107

Venemaa asarõtu eelseisvas Praantuse-Aust-
ha sõjas Praantusmaale peale.

Kjavahenkus Tolstost kuni Erfurdis
sai vene diplomaatidele selgeks, et Napoleon
on huvitatud küll Venemaa abist oma val-
lutusplaanide teostamisel ja võitluses
oma vaenlastega, kuid pole nõus selle
alst eest Venemaale vajaliku hüvitust
andma. Need mõtted rüündades õhu-
tas Talleyrand Aleksandrit kangekaelselt
oma huvi kaotama Napoleoni riimakute
vastu ja see asjaolu näitas Venemaale, et
Praantuse supeerumis on languse tun-
demärke ning Praantusmaale peale enam
nii kohutavalt tugev, kui Tolstos aasta
tagasi jorasti. Võrreldes Tolstiga saavu-
tas Venemaa Erfurdis tunduvalt suuremat
edu diplomaatides võitluses, kuna Praantus-
maa ole sunnitud järelandurool tegema, et
nende hõimaga liitu säilitada, mis talle
momentide väga vajalik ole. Sellest heels-
mata Vene-Praantuse liit jäi peale Erfurdis-
armult formaalselt püüma. Napoleon ei
võinud sellega tõsiselt arvestada. Tõesti
Erfurdis lepingu saladuses hoidmise täht-
suse kehtenud enam mõne aja
pärast. Selle eest heeltes juba Talley-
rand, kes lepingu rõust ja läbiarvustel

õnnunud lahkheldest Napoleoni ja Aleks-
andri vahel reformeeris Austria valit-
sust. Täpselt, Venemaa et abistand
järgneval aastal puhkenud Prantuse-Aust-
ria sõjas kui eluliselt Prantusmaad.
Vene-Prantuse vastualud sünduvad järg-
neval aastal veelgi, mis viib lõpuks
1812.a. sõjani.

Lõppsõna.

Ülevaate saamise mõttes käesoleva töö tulemustest võtub vajalikuks peatuda veel kord lühidalt selgesel esitatul ja esile tuua põhiseionkohad.

Peale kodanliku revolutsiooni võitu Prantsusmaal võis oletada, et viimane liitub selleaja ainsate kodanlike maade - Inglise- ja Hollandimaadega, kus asutub vajalikuks võtlus feodaalse Euroopa vastu. Oleks täiesti loomulik aland, et ühesuguse ühiskondliku korraldusega riigid peavad ka ühest võttest ühiste huvide eest. Kuid juba algusest peale ilmnes, et mõrgitist ühistest huvidest ei saanud Prantsusmaa ja Inglismaa vahel juttu alla. Need kaalus üles kaubanduslik ja tööstuslik konkurents - see vastaselude põhjustaja kapitalistlikus maailmas. Sellepärast kumbki kapitalistlik suurriik leidis oma liitlari pigem Euroopa feodaalriikide hulgas, kui omaaegse seas.

XIX sajandi alul oli eriti aluline, kelle poolt on feodaalriikidest Ingermaan - Venemaa. Prantslased löid auterlasi, gurnustand Princi, kuid kuni vägede näel leidsid heapsu viisama vastase, kelle mõitlusmoraal ei

langerund seegi peale Friedlandi kaotust. Seejärel seoses kontinentaalkaotuse viija-kuulutamise ja Prantsuse diplomaatide mõtte sõlmida Venemaaga rahu ja teha temast liitlane Inglismaa vastases võitluses. See sai Teise Tšisti 1807. a. juunis-juunis. Venemaa võitis vastu rasked rahutingimused ja astus liitu Prantsusmaaga.

Tšisti rahu võimaldas endas vastualude ees mõlema riigi vahel kontinentaalkaotuse kühmuses, mis mõjutas laastavalt Venemajandusele, Paula ja Ida kühmuses. Kuid Venemaa võitis, uue diplomaatide mõistete ja Tšisti rahu andis neile selleks loetus, et Venemaa ole muutunud haldatavaks liitlaseks kapitalistlike riikide sõltus. Ehk mitte seda peritromont ära karutada oma riigi tugedamuse huvides? Ehk mitte ajada liidur hõnd kõrgeks, võita aega, lastenda riigipiire türklaste arvel, avada pääs Vahemerele, relvastuda ja ühel heal päeval maksta kätte Prantsusmaale kaotuste eest Austerlitz ja Friedland all, revanšeerida Tšisti häbitarvate rahutingimuste eest ja taastada Prantsusmaal Bourbonide dünastiat.

Kuna Prantsusmaale ole liit Venemaaga vajalik, siis uue diplomaatide eesotsas

tsaar Aleksander II-ga ei pea silmas mitte
niivõrd Tšisti kolustust, kui Ergur. Afa-
vahienskius Tšisti kuni Erfurdini on määr-
gata, et Venemaal, kus vähegi võimalik, vii-
vitatakse nende kolustuste tähtsusega, kuid
Ida küsimuse kaotlikku lahendust peetakse
igats silmas. Prantse diplomaadid onalt
peelt tegelevad samal ajal samavõrd
pettemariööritega, et vältida Venemaa tu-
gernemest: Venemaale lubatakse kullamä-
gerid, näidatakse loetusrikkad plaanid, kuid
nende täielimal antamisel lüüakse ette-
kääne loobumiseks. Ida küsimus on kogu
aeg baariks, millel piiratakse petta Vene-
maad, ergutada aktiivsemale räjale Inglö-
maa vastu. Prantslased ei püüdu ainult
ergutusega, vaid ka ähvardus on nõudu-
andev. Prantse väed, hoolimata Venemaa
korduvast nõudmisest püüvad varssavt
hetrogkoimas, mille loomine ol juba eht-
lik Venemaale, ja Prants.

Drametraalse pööride Vene-Prantse va-
hekorda Tšisti Slopaansa sündumused 1808.a.
suvel. Kuna algava rahvasõja tagajärjel
prantslased kändrid Püreneel kaotust, siis
tšisti pead kogu alistatud Euroopa. Prant-
semaale tekks rējacht mitmel ründel
ja ol vajalik, et Venemaa vähemalt ihugi

- Austria nende kujunemise eelvideerks. Neue-Prantse liidu eesmärk muutus peeltungit liidust kaitseliiduks Prantsusmaa suhtes ja Venemaa abist sai hädavajalikuks Napoleonile. Liidu tugevdamise eesmärgil es Erfurdis 1808. a. septembri-oktoobri korraldatud mälema keegi kohtumise. Selleks ajaks olid Neue riigimehed veendunud ja nende veendumust süvendas Talleyrand, et Prantsusmaa on nõrgenunud, et on aeg suuremat vastupanu avaldada Napoleonile nõudmistele. Erfurdis lepingu järgi omandas Venemaa ammugiõigatud Soomaa vürstkomad. Prantse diplomaatia ei saavutanud soovitud tulemust Austria kiirmuses. Mälema peale diplomaatiline edu es Erfurdis peale, kuid Venemaa positsioon es tunduvat paranemist võrreldes Tšeritiga.

Peale Erfurdis kohtumist es Neue-Prantse liiduvahetõrd Nard formaalne, Prantsemaal es nõudud sellega arvestada. Kuid 1809. a. Austria kuulutas Prantsemaale sõja, mis Venemaa kutgit elulisel määral es tõstnud enda liitlasekohust, es kuulutanud sõda Austriale. Selle vastu samal aastal Niini lepinguga Napoleon nõttis Austrialt Lääne-galiitria ja liitis Varsavat

hertzogkonnaga. Ähvardvas Kuningmaa-vastane
platsdarm suures veelgt. 1810. a. Napoleon
lühendas Prantsusmaaga Oldenburgi hert-
zogkonna, kelle valitseja oli abielus Aleks-
anderi-se õega.

Kõik see külvus vaenu Kuningmaa ja Prant-
sonmaa vahele. 1811-ist aastast kindid
mõlemal poolel juba agarad reparaatival-
mistused ja vastastikune sõprussõid. Sõda
oli etrustatud ja puhkes 1812. a. Eeldused
selleks loodi Tšeritõs.

Kanitatatud kirjandus

koos taotatud lühenditega

A. Marksmis-lemisimist klassikud:

1. Маркс, К. и Энгельс, Ф., Армии Европы, Сочинения, том X, лк. 609-674 = Маркс, К. и Энгельс, Ф., Соч., т. X
2. Маркс, К. и Энгельс, Ф., Революционная Испания, Сочинения, том X, лк. 717-767 = Маркс, К. и Энгельс, Ф., Соч., т. X
3. Энгельс, Ф., К истории прусского крестьянства, Маркс, К. и Энгельс, Ф., Сочинения, том XVI, часть I, лк. 239-249 = Маркс, К. и Энгельс, Ф., Соч. т. XVI, к. I
4. Энгельс, Ф., Внешняя политика Русского царизма, Маркс, К. и Энгельс, Ф., Сочинения, том XVI, часть II, лк. 5-40 = Маркс, К. и Энгельс, Ф., Соч. т. XVI, к. II
5. Lenin, V. I., Meie päevade peamine ülesanne, Teosed, 27. köide, лк. 134-138 = Lenin, V. I., Teosed, 27. k.

B. Altkad:

6. Müller, Fr. von, Erinnerungen aus den Kriegszerten von 1806-1813, Braunschweig 1851 = Müller, Erinnerungen
7. Napoleon, Ich der Kaiser, zweiter Band, zweite Auflage, Stuttgart i. a. = Napoleon, Ich der Kaiser, II B.

8. Сборник императорского Русского исторического общества, том 88, С.-Петербург 1893 = Сборник, т. 88
  9. Sata, том 89, С.-Петербург 1893 = Сборник, т. 89
  10. Talleyrand, Mémoires des Fürsten Talleyrand, Erster Band, Köln und Leipzig 1891 = Talleyrand, Mémoires, I B.
  11. Записка М. М. Сперанского о вероятностях войны с Францией после Филльзитского мира, Русская старина, 1900 январь кк. 57-65 = Русская старина, 1900 январь
- С. Mund tested:
12. Хромов, П. А., Экономическое развитие России в XIX - XX веках 1800-1917, и. к. 1950 = Хромов, Экономическое развитие России в XIX - XX веках
  13. История XIX века, под редакцией профессоров Лависса и Рамбо, том 1., Москва 1937 = История XIX века, т. 1.
  14. Sata, том 2., Москва 1937 = История XIX века, т. 2.
  15. Меринг, Ф., Очерки по истории войн и военного искусства, четвертое издание, Москва 1940 = Меринг, Очерки по истории войн
  16. Миллер, А. Ф., Мустафа паша Байрактар, Москва - Ленинград 1947 = Миллер, Мустафа паша Байрактар

17. Мартен, А., И., История Англии, Москва
1950 = Мартен, История Англии
18. Окунов, С., Ф., История СССР 1796-1825, курс
лекций, Ленинград 1947
= Окунов, История СССР
19. Шильдер, Н., К., Накануне Эффурийского
свидания 1808 г., Русская старина,
1899 апрель, к. 3-24
= Русская старина, 1899 апрель
20. Шильдер, Н., К., Введение, Сборник импе-
раторского Русского историчес-
кого общества, том 89, к. V-LXXIII
= Шильдер, Введение
21. Тарле, Е., Наполеон, Москва 1939
= Тарле, Наполеон
22. Тарле, Е., Талейран, Москва-Ленинград
1948 = Тарле, Талейран
23. Вандаль, А., Наполеон и Александр I,
том I, С.-Петербург 1910
= Вандаль, Наполеон и Александр I,
том I

Sisukord.

Sissejuhatus	lk. 3
<u>I</u> ptk. Prantusmaa võitlus <u>IV</u> koalitsiooniga	lk. 10
<u>II</u> ptk. Aleksander <u>I</u> ja Napoleon <u>I</u> kohtumine, läbirääkimised ja lõpuks sõl- mumine Tilsitis	lk. 29
<u>III</u> ptk. Rahvusvahelise alukord peale Tilsiti rahu	lk. 50
<u>IV</u> ptk. Vene-Prantuse vahelkord ajavahel- mikus Tilsitist kuni Erfurdini	lk. 69
<u>V</u> ptk. Vene-Prantuse vahelkord 1808. a. rühisel	lk. 87
Lõppsõna	lk. 108
Kanitatud kirjandus koos tarvitatud lühenditega	lk. 113